

Det här verket har digitaliserats vid Göteborgs universitetsbibliotek.
Alla tryckta texter är OCR-tolkade till maskinläsbar text. Det betyder att du kan söka och kopiera texten från dokumentet. Vissa äldre dokument med dåligt tryck kan vara svåra att OCR-tolka korrekt vilket medför att den OCR-tolkade texten kan innehålla fel och därför bör man visuellt jämföra med verkets bilder för att avgöra vad som är riktigt.

This work has been digitised at Gothenburg University Library.
All printed texts have been OCR-processed and converted to machine readable text.
This means that you can search and copy text from the document. Some early printed books are hard to OCR-process correctly and the text may contain errors, so one should always visually compare it with the images to determine what is correct.

Status

Julen 1966

En sådan stillhet

En sådan stillhet.

Morgonstjärnan tonar bort,
frusen drar månen sig undan.

Verket har slagit ifrån alla ljud,
örat bara anar ett sorl från vilande maskiner,
avlägset som ett lätt snöfall.

Folk från sista skiftet har gått till badhus
eller hem till doftande saffransbullar.

Sirenen pockar ingen till porten
med det ständigt vakande ögat.

En sådan förunderlig stillhet
skapas bara av nedlagda verksamheter
och ett tecken i almanackan.

BANNER-66

Stig Sjödin

Teckning: Majken Banner-Wahlgren

Status

(Utkommer med tio nummer per år)

Nr 10 • 1966

Ansvarig utgivare: EINAR HILLER

Redaktör: SIXTEN HAMMARBERG

Ägare: RIKSFÖRBUNDET
FÖR HJÄRT- OCH LUNGSJUKA

David Bagares gata 3, Box 3196,
Stockholm 3

Postgiro 95 00 11

Tel. 08/20 09 23, 20 09 24 (Växel)

Prenumerationspris:
Helår 20:—, halvår 11:—

Kontrollmärke
lagligen skyddat

INNEHÅLL

Stig Sjödin: En sådan stillhet	3
Paul Lindblom: Framtidens människa	5
Gunnar Persson: Jul — Kul (tecknat reportage)	7
Anna Britta Sundahl: Behandling finns om hörnet	8
Erik Lundegård (Eld): Dagar före jul	10
Nils-Eric Björsson: Lyriska smällkarameller	11
Nils-Eric Björsson: Målaren som älskade solen	12
Ebba Richert: Problemgubbar	14
Sven Vallmark: Returbiljetten	16
Sven O. Bergkvist: Våra skiftande statussymboler	18
Sture Wahlström: Från övertro till övertro	20
N. A. Teffi: Internationella societetsklubben	23
Nils Ekman: Lysmaskens replik (tolkning)	27
Ingemar Hammar: Söndag i advent	28
Gustaf Rune Eriks: Fyra historetter	30
Tage Ekelöf: Äpplet som julens frukt	31
Julbildkruss	32
Erik Ransemar: Minne från sanatoriet	33

ILLUSTRATÖRER

Gunnar Persson, Erik Lundegård (Eld), Sven Björnson,
Majken Banner-Wahlgren, Jan Rhodin

OMSLAG: Gunnar Persson

Människovärde och vårdbalk

Människovård är mycket mera än lag, som garanterar oss sjukersättningar, pensioner etc. för inkomstbortfall. Alla gläds vi åt att få pengar försäkringsvägen — som en rättighet och trygghet enligt lag. Men därutöver behövs personlig omvårdnad, där den långtidssjuka och handikappade bor och lever sitt dagliga liv. Det är "hög fart" i dagens samhälle, svårare att leva för den som inte har sinnen och alla färdigheter i behåll. Gator och vägar är numera inga idealiska promenadplatser för den som "måste ta det lugnt". Samhället har till byggnad och funktion knappast utvecklats i handikappvänlig riktning. Trots t. ex. bilismens utveckling är alltfjänt många med nedsatt kapacitet förhindrade att göra en arbetsinsats därför att arbetstillfällen saknas just på den plats där de handikappade befinner sig. Transportservice, hemhjälp, bostadshjälp och personligt bistånd åt handikappade i den miljö de lever måste bli praktisk verklighet i långt större utsträckning — en uppsökande handikappvård måste leta sig fram till dem, oavsett bostadsort, i hela vårt land. Man ville gärna se allt detta i en specificerad "vårdbalk". Ännu år 1966 skriver Socialpolitiska kommittén i en sammanfattning: "Äldringarna och de handikappade lever ofta isolerade — även i städerna. De har inte kontakt med många. Många vet inte vart de skall vända sig med sina bekymmer eller om de behöver hjälp, ingen frågar efter dem så länge de inte själva hör av sig." Märk: det är en statlig utredning som skriver detta år 1966! Vårt riksförbund kan intyga att slutsatserna är riktiga, även idag, trots framstegen i vårt samhälle. Stöd åt vårt förbund och dess lokalföreningar, som företräder sjukdomsdrabbade hjärt- och lungsjuka, är ett stöd åt mera djupgående hjälpåtgärder för enskilda människor i hela folkhälsans intresse.

God Jul och Gott Nytt År önskar Riksförbundet för Hjärt- och Lungsjuka — Tidskriften Status

Framtidens människa

— en lyckligare människa?

Av Paul Lindblom, rektor vid socialhögskolan i Lund

Idag är det inte längre möjligt att tala om den gamla, goda tiden. Vissa grundläggande socialhistoriska fakta är numera så välkända att det är otänkbart att romantisera det äldre samhället med dess totala otrygghet, dess väldiga klasskillnader och dess förakt för den vanliga människans behov och önskningar.

Men det hör samtidigt till bilden att utvecklingen till större trygghet, ökad konsumtion både på det materiella och det icke materiella planet och vidare kommunikationer innehåller ett utpräglat dynamiskt moment: våra anspråk ökar undan för undan, vi vill inte slå oss till ro med vad vi redan har nått utan spanar otåligt mot framtiden för att se hur vi ska kunna komma ännu längre.

Detta är något som oroar en del människor. Man talar om hets, standardjakt, meningslös överflödskonsumtion och man börjar därför att ifrågasätta de värderingar som ligger bakom utvecklingen i det moderna industrisamhället. Andra tycker att en sådan kritik är konservativ, hindrar eller åtminstone försinkar framstegen och de menar att den snabba ekonomiska expansionen medför enbart positiva förändringar.

◇

Förr eller senare visar det sig att vi här inte har så enhetliga värderingar och att vi därför lätt diskuterar förbi varandra. Även om alla är överens om att det är bra med hög sysselsättning, med socialförsäkringar av den typ som finns i Sverige och med förbättrade utbildningsresurser för stora grupper av ungdomar — och efter hand också för vuxna — anser en del att dessa framsteg inte kan ske hur snabbt som helst utan att andra störningar uppstår. Och om vi försöker avväga hur mycket vi vill ta ut på det rent materiella planet mot exempelvis kulturella insatser tillsammans med korta-

Vi lever i de snabba förändringarnas samhälle. Märkliga framsteg på många områden ställer morgondagens människor inför nya problem, väsentligt olika dem vi nu genomlever.

re arbetstid, bryter sig meningarna starkt.

En sådan diskussion om vissa grundläggande värderingar är nyttig och stimulerande om vi bara inte tror att vi kan finna en mall som gör det möjligt att säga att den ena värderingen objektivt är riktigare än den andra. Framsteg, lycka, glädje — det är begrepp som alltid kommer att ha en stark personlig prägel och ingen samhällsvetenskapsman, historiker eller psykolog kan här stå till tjänst med något facit.

Däremot kan vi med större exakthet beskriva de förändringar som har

skett under de senaste åren och som yttrar sig i att vissa grupper har fått sin ställning väsentligt förbättrad, andra däremot har mist både makt, inflytande och förfogar idag inte alls i samma utsträckning som förut över betydande materiella resurser. Och vi kan fråga oss om fördelningen av det goda i dagens samhälle kan anses vara sådan att den någorlunda tillfredsställer alla.

Ståndssamhällets upplösning ligger nu så långt tillbaka i tiden att ingen längre tycker att det är något underligt att en adelsman inte har några speciella rättigheter bara för att han är

adlig eller att en präst inte får en dominerande ställning i sin kommun. Mycket mera komplicerade är de förändringar som har skett och som fortfarande sker inom arbetslivet. Det demokratiska samhället har inte genomgående skaffat demokratiska arbetsledare och de mäktiga män som leder exempelvis större företag anser ofta att det är nödvändigt att mycket stora maktbefogenheter koncentreras till dem personligen.

◇

Det här är ett svåröverskådligt problemområde och vi måste akta oss för att göra några hastiga generaliseringar när vi diskuterar relationerna mellan exempelvis företagsledningen och de anställda. Det visar den intensiva debatten i vårt land under de senaste åren, där många olika röster har gjort sig hörda med två markerade ytterlighetsståndpunkter — den ena anser att en verkställande direktör huvudsakligen har att tjäna olika grupper, utjämna intressekonflikter och att hans makt är mycket begränsad. Den andra däremot betonar företagsledarens rätt att ensam besluta i alla viktiga frågor och tror inte mycket på de former av företagsdemokrati som för närvarande tillämpas.

På ett annat plan kan vi däremot konstatera att utjämningen har gått längre. Det moderna samhället är i hög grad servicebetonat och denna service är på många områden tillgänglig för alla samtidigt som vissa typer av service som förekom i det gamla klass-samhället (för de få) nästan har försvunnit — det gäller till exempel om husligt arbete av betald arbetskraft.

◇

Från politisk synpunkt har dessa önskemål om en förbättrad service lett till att det har blivit vanligt att partierna bjuder över varandra när de presenterar sina program med nyttigheter som den enskilde ska kunna ha glädje av. Det är naturligt att detta har lett till att serviceyrkena idag har mycket högre status än tidigare — det finns dock undantag. På så sätt blir det både av ekonomiska och psykologiska skäl motiverat med en övergång från jordbruk och efter hand också från industri — när mekaniseringen och automationen har fortskridit tillräckligt långt — till olika serviceyrken. I USA har denna utveckling på-

gått ganska länge och alla tecken tyder på att den ska bli av ungefär samma karaktär i vårt land.

◇

Hittills har vi undgått att diskutera hur resurserna används och hur de fördelas — när vi går in på de problemen blir allt genast mycket mera komplicerat. Låt oss börja med servicen — den av alla eftertraktade. Är den inte för dyr i vissa fall, för kostsam om vi tänker på vad vi i stället får avstå från? Och är det inte en grundläggande skevhet i fördelningen mellan service och den service som vi i allmänhet kallar vård? Det är omvittnat många gånger att de märkliga framstegen på medicinens område och de storartade investeringarna i lasarett med en utomordentligt förnämlig utrustning inte alls svarar mot de personella tillgångar ifråga om läkare, sjuksköterskor och annan vårdpersonal; detta gör att många avdelningar på sjukhus måste stängas under långa perioder. Överhuvud är vårdmöjligheterna för äldre och handikappade fortfarande mycket begränsade och det finns många beklämmande tragedier som går tillbaka på det faktum att vård inte har kunnat ges vid rätt tidpunkt.

◇

Jag ska inte diskutera varför det har blivit så — det är en lång utveckling med många svårbestämbara faktorer som ligger bakom dessa missförhållanden. Men nog borde det vara nödvändigt att ge åtgärder som radikalt förbättrar vårdmöjligheterna på olika områden företräde framför en rad andra serviceinsatser som inte är av samma vikt. Men med en fri arbetsmarknad — och fördelen av en sådan vill ingen avstå från — är det ganska komplicerat att påverka arbetskraftens flyttningar till underskottsområden och när det dessutom finns ganska många förutfattade meningar om vilka medel som man inte får använda, uppstår en tröghet av det slag som vi har idag.

Vi har också ett låglöneproblem och vi har fortfarande många grupper som behöver socialhjälp och som får den men med bidrag av en storlek som gör att dessa människor kommer att hamna helt utanför välfärdssamhällets gränser. Låglönefrågan har blötts och stötts under en ganska lång tid nu utan att så mycket har hänt. En betydelse-

full förändring bör dock registreras — slopandet av särskilda kvinnolöner i avtalen, vilket bidrar till att utjämningen mellan män och kvinnor ifråga om inkomster kan påskyndas. Men annars finns det mycket i det nuvarande löne- och förhandlingssystemet som snarare bidrar till att öka skillnaderna. Låt oss ta ett schematiskt exempel: om man automatiskt ökar lönerna inom ett område under en viss period med 15 %, betyder det för en löntagare med 50 000 kr. i inkomst ett tillskott på 7 500 kr., vilket om vi också tar hänsyn till marginalskatten reduceras till ca 3 750 kr. En löntagare med 20 000 kr. får 3 000 kr. mera och betalar av detta ungefär 1 000 kr. i skatt — nettovinst alltså ca 2 000 kr. Med andra ord löneskillnaderna ökar. Det här är ju alldeles självklart men det behöver ändå sägas, eftersom man så ofta får höra att marginalskatten bidrar till att de högre inkomsttagarna undan för undan får det relativt sämre. Den verkliga utjämning som nu sker beror i stället på om det i ett avtal förekommer ett särskilt påslag för de lågavlönade eller om det sker en successiv strukturförändring inom näringslivet som gör att en viss del av de sämst betalade arbetena rationaliseras bort. Men dessa processer är inte av den omfattningen att de totalt medför minskade inkomstskillnader.

◇

Vissa av våra olika sociala bidrag är konstruerade så att de inte följer med den allmänna standardstegringen och detta leder alltså till att de som under en längre tid är beroende av samhällets hjälp får en allt sämre ställning. Lyckligtvis har under senare år några reformer bidragit till att ändra på detta — av särskilt stor betydelse är ATP-reformen som redan idag ger goda förhållanden inom den viktiga förtidspensioneringen.

Men trots detta måste vi slå fast att de ekonomiska villkoren snarare bidrar till att öka än minska känslan av klassolikheter och att detta drag i utvecklingen inte tilldrar sig den uppmärksamhet som det förtjänar. Det är inte heller svårt att se att det ekonomiska mönstret följts av vissa inte önskvärda psykologiska effekter. Statussymbolerna i det moderna samhället är talrika och det är inte underligt om den mycket påtagliga överflödsconsumtionen hos vissa grupper leder till missnöje och pessimism hos dem som

Forts. å sid. 27

JUL-KUL

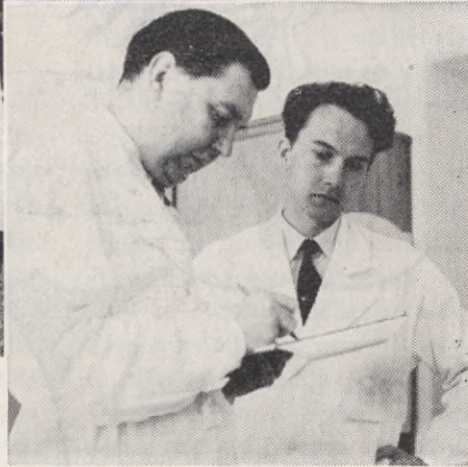

Behandling finns om hörnet...

De här flickorna vill att vi ska trivas, även om sjukhus inte är ställen man längtar till.

"Hjärntrusten" begrundar "tillståndet", från säng till säng, från sal till sal. Dagens sjukvård rör sig inte med många operativa ingrepp i förhållande till äldre sanatorievård. Kemoterapi, kombinationer av olika mediciner, kännetecknar rutinen på dagens sjukhus och lungkliniker.

Behandlingsavdelningen ligger "om hörnet". Det låter enkelt och servicebetonat. Som det ska vara i vår tid.

Är det här en trivsam hörna — närbesläktad med Hylands berömda trivselställe — trots att det gäller att bota människor, som drabbats av allvarlig sjukdom?

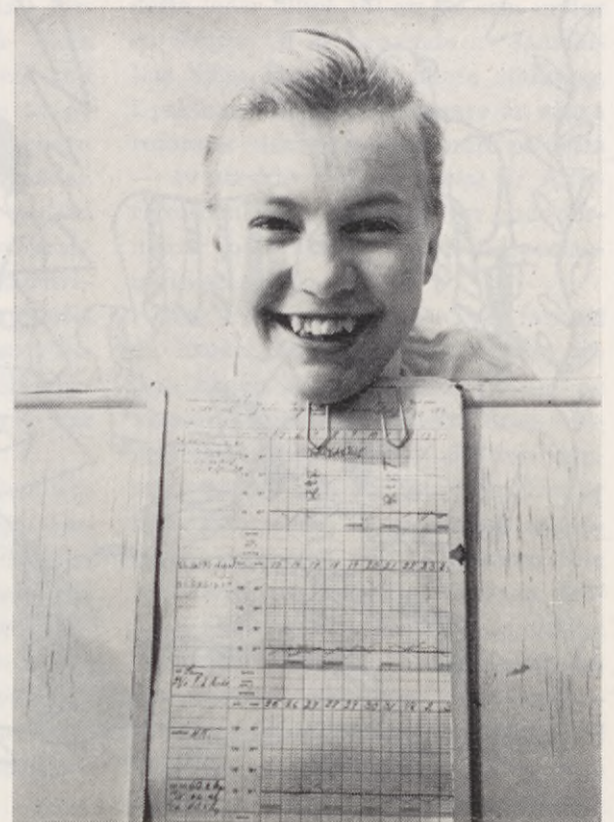
Därom vill vi ge en uppfattning i detta bildsvep. Samverkan och god vilja leder till trivsel och hälsa. Det är mottot för sjukvård med ambitioner.

Många "prov" ska tas. Man lär sig de "spetsiga grejor" en van sköterska uppvaktar med. Sedan kommer "hon" med "riktiga böcker" mot veckotidningsromantik.

"Tillståndet" visas upp. Vikten håller sig omkring 60 kilo, temperaturkurvan börjar bli jämn och fin som ett sågblad. Men än får man hålla sig i säng ett tag säger doktorn.

Man måste vara snygg då man ligger på sjukhus. Frisyren får en översyn av högsta sakkunskap. Hårvård ingår i rationell sjukvård.

Aptiten har blivit något bättre nu...

Det finns många mediciner att hålla reda på. Förteckningen, som det hette en gång i tiden, har blivit en tjock katalog och flaskorna och burkarna blir fler och fler i sjukhusapoteket.

En skön barrskog tillhör den klassiska sanatoriemiljön. Promenadvägar och frisk luft samt en smula idrott ingår också vid sidan av kemoterapien på vår moderna lungklinik här.

Texten skrevs

av

STATUS

■

Bilderna togs

av

ANNA BRITTA

SUNDAHL

Nu har man blivit idrottsman som följd av "kuren" och spelar upp ett parti golf som motion efter sjukhusmaten.

... efter terminsavslutningen kom jag masande med vaxduksväskan med skolböcker och betyget...

Dagar före jul

Av ELD

Det lackade mot jul 1912 i staden Sundsvall och jag var tolv år och hade mina bekymmer för betygen var ju aldrig som de skulle vara och man kunde vänta sig en omgång.

Det var en snörik och rätt kall vinter och efter terminsavslutningen kom jag masande hem med vaxduksväskan med skolböcker och betyget som skulle visas upp för pappa.

Det var underbetyg i matte och i tyska och till på köpet ett B i ordning.

Såhär en vecka före jul var saken verkligen beklaglig för man visste ju inte hur det skulle gå med veckopengen och julslanten.

Inte mycket hopp om sån't när det betyget visades fram.

◇

Jag stannade obeslutsam på gården och grunnade. Därifrån tog man baktrappan upp till köket och där fanns det ju alltid tröst, för jungfrun ansåg att jag var en av de lärdaste unga män hon kände och sedan jag rabblat an auf hinter in neben über unter vor och zwischen för henne menade hon att jag nog läste för mycket.

Kokerskan som kom då och då och fick del av all min kunskap sa varnan-

de att gossar inte skulle läsa för mycket. Det kunde gå för dem som för Syrak — en profet som var så lärd att han föll i dryckenskapen. Alltför lärda personer föll ofta i dryckenskapen, menade hon.

Det anade mig förstås att min pappa inte skulle vara riktigt på kokerskans

linje och att julglädjen hängde på gårdsgårn så att säga.

Det där B:et i ordning till exempel.

Så stod jag där och jag minns det så väl. Ruelsen, ångern över att man inte läst och pluggat, den svaga avundsjukan när man tänkte på kamrater som traskat hem med idel sköna betyg.

◇

Snön föll fint i den grå luften och bjällrorna ringde utifrån gatorna, ty stan var alldeles vit med höga drivor och rätt stark köld.

Och med en suck började jag gå oppför vindeltrappan mot köksdörren.

Halvvägs hejdade jag mig. Där satt en pojke i min ålder mitt i trappan. Han var klädd i en sliten kavaj och en uråldrigt grön snöbollsmössa. Hans ansikte var vitt som krita nästan.

Jag frågade några frågor — sådär från grabb till grabb — men han mumlade bara något om att han tänkte be om en smörgås.

Alltså tog jag honom under armen och ledde upp honom till jungfrurna i köket.

Där blev det stor uppståndelse.

De drog av den arma pojken hans genomvåta och iskalla skor som inte hade några sulor. Man kände på hans trasiga kavaj och så sakteliga fick man av honom hans byxor. Jag minns ännu att de hade en stor skinnlapp mitt bak som lossnat i alla sömmar och hängde i trådar och jag såg en skymt av ett magert pojkröst där man kunde räkna revben och jag minns det tovigga långa håret som hängde långt ner i nacken.

Forts. å sid. 27

Lyriska smällkarameller

Förslag till julannons
Minns Ni Er barndoms jular.
— Välkomna, handla hos oss.
Slädfärd bland snötyngda granar.
— Er fru får en päls förstås.

Barnhänder blir stora.
— Köp en Barbie i hast.
Läste farmor om stjärnan.
Minns — med en ros i plast.

Julklart

Skinka och lutfisk, brännvin och korv,
allt vad kylskåpet rymmer.
På alla hyllor, i alla vrår
ligger klappar och skrymmer.

Allting är handlat, det är klart
att slå an den fridfulla tonen.
Skinka och lutfisk, brännvin och korv
och en femma åt stadsmissionen.

I förväg

Glad Påsk! säger folk på gatan.
God Jul! hälsar skalden till svar
och kallar grannflickans häxa
tankspritt för tomtefar.

Han lever ett halvår i förväg
likt andra vilka förser
folket med helgstämningläsning.
Så därför: Glad Påsk på Er.

Gourmanden

Han lägger in så han lägger ut
så han lägger av ideligen
sina kostymer och andra plagg
av utrymmesskäl med tiden.

Text Nils-Eric Björsson
Teckningar Gunnar Persson

Vincent van Gogh, självporträtt, Paris 1888.

Målaren som älskade solen

Av Nils-Eric Björsson

Säd, blommor, rosor... var starka inslag i Goghs sprakande målartemperament.

Endast några få utvalda konstnärer har med sin livsgärning förmått ändra bildkonstens inriktning för lång tid framåt och inmuta nya konstnärliga domäner. Till dessa fåtaliga genier hör Vincent van Gogh. För ett konstnärligt budskap, inför vilket hans samtid inte var mogen, offrade han allt och satte livet som insats. Få har varit så besatta av konstens demoner som denne ensamme store. "Vincent van Goghs konstnärliga budskap med dess oerhörda uttrycksvilja når oss i hans verk tack vare tidens förändrade syn på konsten, en syn som han själv beredde vägen för", som Otte Sköld sade en gång.

Efter många växlande öden blev Vincent van Gogh professionell målare vid tjugosju års ålder; han dog när han var trettiosju år. Under loppet av dessa tio år gjorde han omkring åttahundra teckningar och lika många målningar.

Ungefär en tredjedel av van Goghs bevarade produktion ägs av hans bror-

son ingenjör V. W. van Gogh. När Nationalmuseum 1946 öppnade sina salar för den första större visningen av van Goghs konst, så var det från denna samling som materialet kom. Så förhöll det sig också när en ny stor utställning av van Goghs målningar, akvareller och teckningar i fjol höst visades, denna gång på Moderna Museet. Antagligen var det sista gången som vi fick tillfälle att uppleva rikedomerna i denna samling. Den har nämligen blivit statlig stiftelse, för att i en nära framtid få en permanent plats i ett nyuppfört van Gogh-museum i Amsterdam. Det säger sig självt att då kommer samlingen inte som tidigare att kunna föras världen runt på utställningar.

"Hans konst har icke åldrats. Han är och förblir en av den moderna konstens portalfigurer", har professor Carl Nordenfalk sagt om van Gogh.

Även en kuvad krukväxt fick liv och ansikte, när konstnärens pensel fick blomman i sin makt.

Vincent van Goghs första målningar var tunga och mörka, präglade av djupt socialt allvar. 1883—1885 bodde han hos föräldrarna i Nuenen och med modeller från trakten började han teckna och måla bondeporträtt; de mörka färgerna skulle symbolisera jorden som de fattiga människorna slet med. När man talar om den holländska perioden i van Goghs måleri, menar man de verk som han skapade i denna trakt. Höjdpunkten är "Potatisätarna", där han med skoningslös uppriktighet blottar proletärerens lott. Målningen växte fram ur en serie av karaktärsstudier efter olika modeller bland bondebefolkningen. I ett brev till sin bror Theo skrev Vincent: "Jag har ansträngt mig mycket att arbeta, så att man verkligen vid åsynen av dessa människor, som sitter sammankrupna kring sin lampa och av deras grova händer skall kunna känna att de har arbetat med dessa händer i jorden, att de själva skördat, vad de äter och att de förtjänat maten."

"Gula Huset", som Vincent van Gogh själv såg det, kärt objekt för alla spekulationer kring konstnären, hans märkliga liv, både som målare och människa.

Det fina förhållandet mellan Vincent och Theo skulle förtjäna sin särskilda redogörelse. Theo blev som bekant Vincents aldrig sviktande ekonomiska och moraliska stöd och det har med rätta sagts, att om den ene offrade sig för sin konst, så offrade sig den andre för sin tro på brodern.

Det var inte bara längtan till konstnärsvärlden som drev honom på flykten till Antwerpen mot slutet av 1885. Han hade också råkat i konflikt med det katolska prästerskapet, som förbjudit bönderna att sitta modell för honom. I den belgiska hamnstaden träffade han avtal med en del flickor på bordellerna att de skulle sitta för honom, som vederlag fick de ett av hans porträtt. I materiellt avseende var uppehållet här en av de svåraste perioderna i Vincents liv. För att få råd att måla var han nödsakad att pressa ned sin levnadsstandard ända till svältgränsen. Men Antwerpenperioden kom att bli upptakten till det nya huvudskedet i Vincents liv. Han studerade Rubens och japanska färgträsnitt och fann vägen till en öppnare kolorit och en friare penselföring.

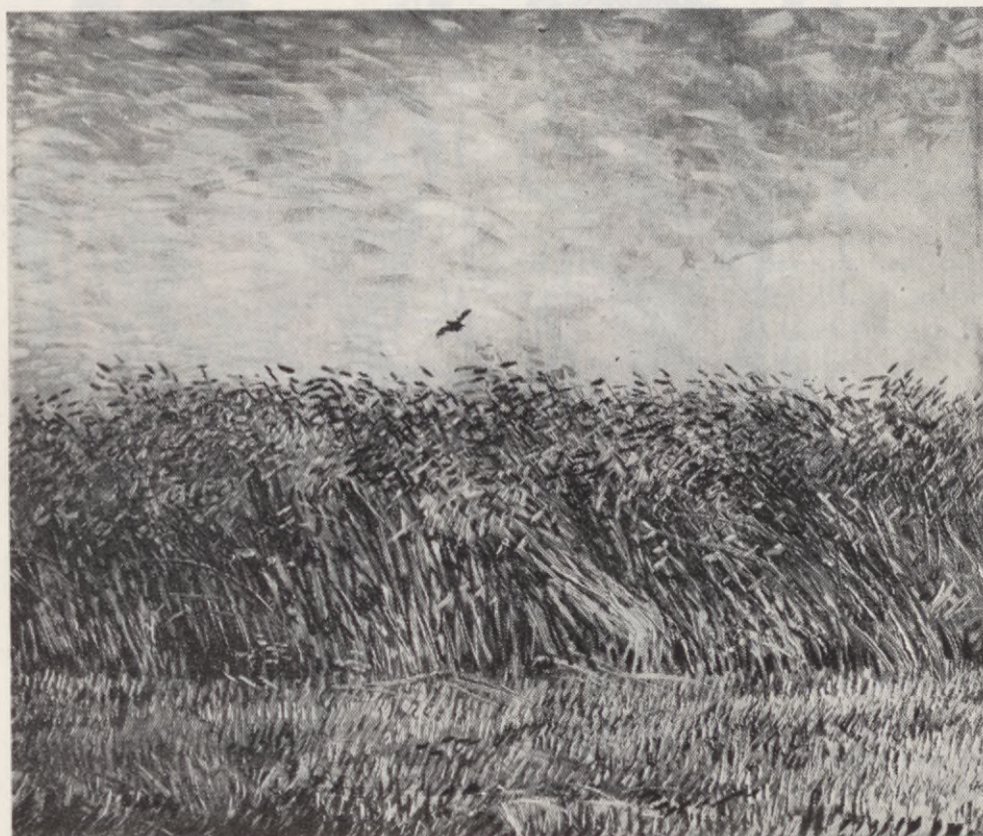
Det var när han 1886 kom till Theo i Paris, som hans måleri radikalt förvandlades. Genom kontakten med impressionisterna — Monet, Pissarro,

Degas etc. — försvann de bruna, svarta och gråa färgerna från hans palett och koloriten blev luftigare, stark och klar. I Montmartrebilderna och blommotiven som Vincent målade 1886 fanns redan förbudena till den ljusa, lätta palett som den säregna belysningen i Prevence till sist skulle ge honom.

Med övergången till det nya målningsättet förändrades van Goghs

motivval. Han sökte sig allt mer till landskapet, ja detta kom från och med nu att dominera hans konst. Studierna av arbetarbefolkningen försvann och i stället kom porträtten, i synnerhet självporträtten. I Paris målade han sig själv minst ett tjugofemtal gånger. "De bästa självporträtten är i sin obönhörliga uppriktighet den naturliga mot-

Forts. å sid. 33

Jordens växtlighet och jordnära människor var något som Vincent van Gogh upplevde och återgav på sina dukar.

PROBLEMGUBBAR

Text Ebba Richert

Teckningar Sven Björnson

Jag växte upp bland åldringar nere på gotländska landsbygden, roliga krume- lurer som satte färg och fantasi åt min fosterbarnstillvaro.

Lite var har vi väl mött konstiga människor men inte alla stannar kvar i ens minne. Somliga däremot släpper aldrig sitt grepp om en.

Det var särskilt en gubbe på bond- gården där jag bodde. Han är mig lika levande nu som då han levde. Han var väl mellan sjutti och åtti då jag kom dit som fyraåring. Han var söndervärkt av reumatism och gick med ryggen böjd, "nasar neire vei jardi" som de sa på gutamål. Han lufsade alltid omkring

barfota, sommar som vinter. Det på- stods att han hade så tjock hud under fotsulorna att de var som läder och varken köld eller väta trängde igenom. Han hade aldrig badat i hela sitt liv, inte tvättat sig. Det hade inte de andra åldringarna heller för den delen. Han rakade sig inte, hade helskägg som jag minns grått och spretigt. Gubben Per var åtskilligt så konstig, inte bara till det yttre. Långa tider försvann han från gården och ingen visste om han var död eller levande. Ingen brydde sig om att efterforska, så värdefull tyckte man inte en problemgubbe var på den tiden.

— Men, sa Rangeln, om du vill vara snäll och säga upp den och köra hem den på min vedbacke, så ska jag lova att inte säga ett knyst till prästen om det.

Efter veckor, ibland månader kom han tillbaka, lika skäggig, lika barfota och dubbelvikt som han gett sig av. Han sa inte var han varit, ingen frågade. Man tyckte det var bäst när han höll sig undan. En mindre i maten, det betydde inte så litet.

En sommardag tog den gamle mig med i en roddbåt och rodde bort med mig till en holme. Jag var omkring 6 år. Han var alltid snäll mot mig och jag hyste ingen som helst rädsla för honom. Han berättade roliga historier och jag förstod att han hittade på det mesta fast han sa det var sanning och upplevt.

Ute på holmen sa han att jag kunde gå omkring och leta bär medan han tog sig en tupplur. Han ville sova ut ordentligt, sa han. Hemma på gården var de alltid efter honom och väckte honom, det fanns inte en buske där han fick vara i fred.

Snart snarkade han saligt under Guds blå himmel och lät mig sköta mig bäst jag ville. Jag försåg mig så gott jag kunde med vildbär och fågelstudier. Jag lät min fantasi spela bland markens alla doftande kottar och barr. Men gubben Per fortsatte att snarka och jag började bli hungrig vad det led.

◇

Först i kvällningen fick jag liv i honom. Jag gnällde över min hunger. Det var skada jag inte kunde be magen hålla tyst, sa han, så skönt som vi hade det nu, inga kärringar som trätte. Jaså, jag var en sån krake att jag inte kunde vara utan mat en dag.

Jag har ett dunkelt minne av att medan jag satt i båten hem och lät ena handen glida genom vattnet, Per sa något om att vattnet var en ande som kunde suga en till sig om man tyckte det inte var roligt längre att leva kvar på jorden. Det fanns andra planeter att leva på där det var bättre, sa han. Jag förstod väl inte så mycket av hans tankegång men fann hans idéer roliga.

Vi kom hem igen till socknen och gården. Där rådde uppståndelse. De hade varit oroliga för att jag kommit bort, för jag var ju fosterbarn och mig hade de betalt och ansvar för. Med gubben gjorde det detsamma om han försvann. Men jag var inte deras egen unge och det kunde bli tråkigheter om jag tappades bort.

◇

Det hände ibland att "gambkällingi", Pers gamla svärmor som ansågs vara

ett hår av hin, placerade mig på en stol framför skänken i köket. Där skulle jag sitta och vakta så gubben inte kom in i skänken, för det visste ju alla att han var fin på att stjäla mat. När gubben fick se mig sitta kapprak på stolen tog han mig i armen och lyfte ner mig. — Hynsiga fruntimmer, sa han, — är di så dumma så di tror jag inte kan fösa undan en barnunge. Så öppnade han skåpdörren och tog sig en rejäl skiva surbröd och bredde tjockt med smör på. — Du är väl sulten du med, sa han och gjorde i ordning en smörgås åt mig också. Och eftersom jag alltid gick omkring hungrig, kunde jag inte motstå frestelsen. Och där satt vi och mumsade smörgåsar medan de andra var ute på åkern och arbetade. Det där med maten förresten var ett stort problem. Mycket berodde väl på den tidens fattigdom, dålig gröda men åtskilligt var väl också snålhet. Barn och gamla som inte gjorde nytta för sig, skulle inte äta mycket.

◇

En gång då gubben hade varit och hämtat posten åt grannens och kom för att lämna den, fick han på återvägen syn på en ugnspannkaka, som grannmoran hade ställt ut på plåten i trädgården för att den skulle svalna till karlarna kom in från åkern för att äta. Gubben var kvick och uppfinningsrik. Han rullade ihop ugnspannkakan och stoppade den innanför blåblusen och lufsade iväg landsvägen fram me dsin stulna pannkaka. Jag har inget minne av att han delade med sig åt mig den gången.

Då grannmoran upptäckte det, blev det förstås i första förtretelsen skäll över gubben, men dagen därpå då han som vanligt kom med posten, och de satte åt honom, erkände han villigt sin stöld. — Mat måste man ha om man ska kunna leva, sa han bara.

Grannarna som visste hur Per hade det, gjorde ingenting åt pannkaksstölden, men berättelsen kom ut i socknen och så småningom även fram till folket på gården.

◇

Det fanns också annat gubben Per gjorde sig skyldig till. En stenhuggarfamilj från angränsande socken hade köpt en bit jord mitt emot gården där Per bodde, de hade börjat bygga en stuga och höll på att riva den gamla. Nu hade Per varit byggmästare i sin ungdom innan han gift sig till gården

... Per sa något om att vattnet var en ande som kunde suga en till sig om man tyckte det inte var roligt längre att leva kvar på jorden. Det fanns andra planeter att leva på där det var bättre, sa han.

där han blivit bonde, så byggartagen satt kvar i honom. Han fick nu i sitt huvud att han skulle bygga sig ett eget hus, där ingen annan än han själv skulle bo.

Nattetid smög han sig över till den nye grannen och släpade iväg med tegelstenar och hela spann kalk. Långt ute i den egna åkern började han så lägga grunden till det hus han fantiserade om. Det dröjde ett tag innan någon fick syn på hans bygge och stenhuggaren kunde inte förstå vart all kalk tog vägen. Till sist beslöt han hålla sig vaken en natt och se vad som

hände. Var det de små under jorden som varit i farten?

Gubben Per gick i fällan. Den gången var det synd om honom. Stenhuggaren skällde ut honom så det hördes långa vägar och hotade slå ihjäl honom om det upprepades.

◇

Efter den betan låste gubben in sig på sin kammare som låg uppe på vinden över köket. För fönstret klistrade han tidningspapper och så gjorde han ett hål i tidningarna så han kunde se ner på gårdsplanen när stenhuggaren kom på besök.

Jag gick ofta upp till Per och jag blev insläppt. Han hade en cigarrlåda full med porträtt av kvinnfolk som han visade mig. Riktiga foton tagna av bondefotografer. Det var alla fästmör han haft innan hustrun med gården lockat honom, berättade han. Jag vet inte varifrån han hade fått sina kort, men han hade namn åt dem alla och en som han sa var Elin från Burs fick han tårar i ögonen då han såg på.

◇

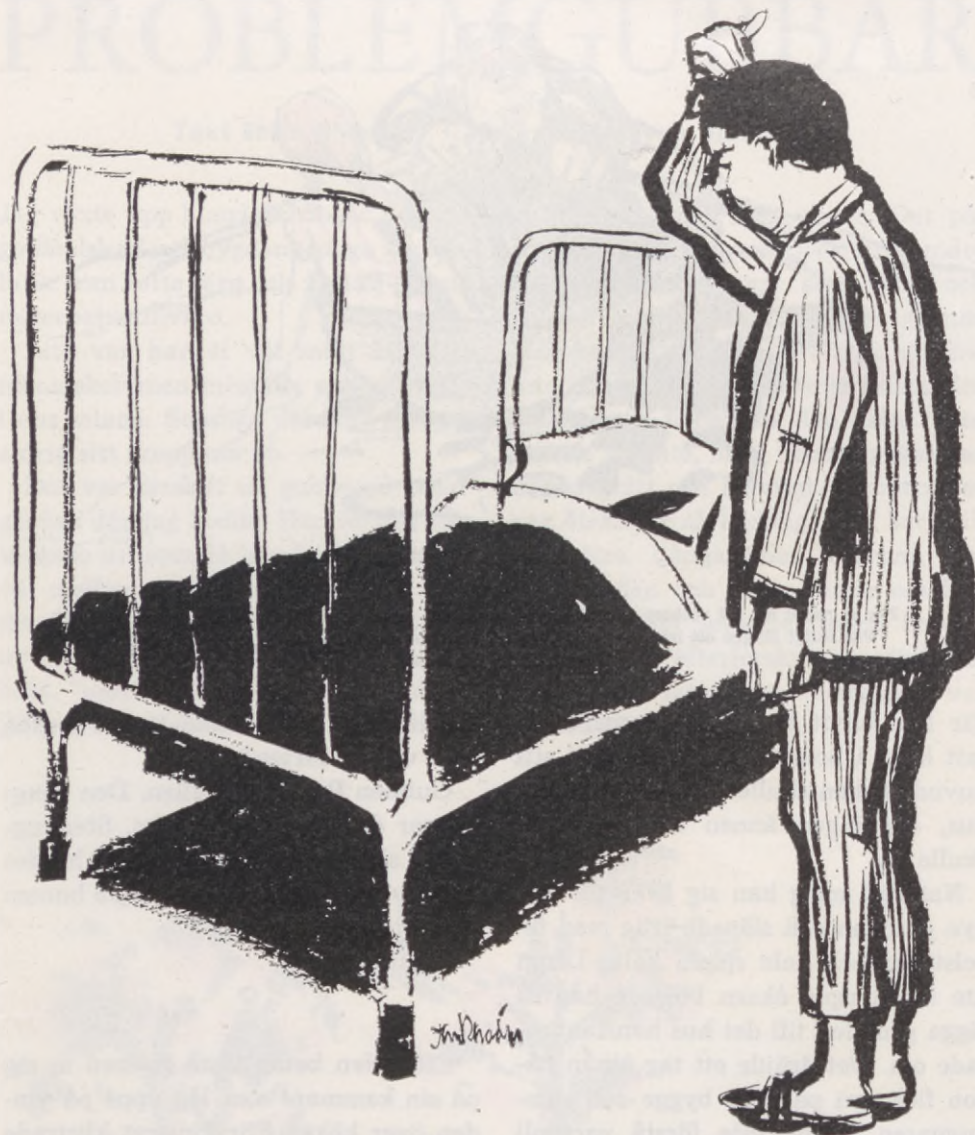
Om det varit i vår tid skulle gubben Per blivit omhändertagen, troligen förd inför rätta för de småstölder han begick. Och det var tydligt att något inte var som det skulle i hans huvud, men jag minns honom som en mycket snäll, hjälpsam, alltid glad och skämtsam människa. Han ömmade varmt för barn och djur och tyckte om att pyssla med blommor.

En annan gubbe i samma socken, Jaken, var väl också något av en pro-

Forts. å sid. 34

... för han emot henne med alla grova ord han kunde hitta på. Vad hade hon gjort med hans lakan ... ?

— Ja, när man bäddar så här, får man verkligen skylla sig själv . . .

RETURBILJETTEN

Text Sven Wallmark

Teckningar Jan Rhodin

Han kom in på salen sent en söndag eftermiddag i februari en av de första krigsvintrarna i början av 40-talet. I handen bar han en stor resväska. Svetten rann om det runda ansiktet, så att det såg ut som om det var insmört med flott. En liten rund potatisnäsa stack fram som en knopp mellan äppelkinderna. Ögonen var små och låg djupt inne i huvudet som på en finne. Han hade lätt för att skratta.

— Det va slitigt, de hånne, sa han.

Vi undrade om han hade gått från stationen. Det hade han. Han hade hört sig för och fått veta att det bara var en kilometer till sanatoriet, och det var ju inte mycket att ta bil för. Att det var en stigning på nära hundra meter i en enda brant backe hade förstås gjort promenaden litet besvärligare än han tänkt sig, eftersom väskan var tung. Men det hade ju gått.

Vi tyckte det verkade litet ängsligt och sa till honom, att han fick tänka på att han var sjuk och att det inte var så värst lämpligt för en sanatoriepatient att bära en tung resväska upp för en kilometerlång backe med hundra meters stigning.

◇

Då började han skratta. Nej sjuk var han inte! Han hade blivit röntgad, när han skulle in i beredskapen, och då hade de tyckt att det var något slags fläck på plåten, så doktorn hade menat att han lika gärna kunde vila sig ett tag. Nån vecka eller så.

— Jojo, tänkte vi.

— Han sa att jag kunde ta det här som nåt slags pengsjon. Men jag sa åt'n att nån pengsjon hade jag ju inte. Å då skratt'n och sa att jag kunde ju ta det som en inackordering med mat och

husrum, nå slags semester. Å de tyckte jag lät bra. Men nå sjuk ä jag ju inte. Utan jag ä liksom tänk å vila mej en vecka eller så å ha semester.

— Jojo, tänkte vi, det dagas nog för dej också, vad det lider. Men vi sa ingenting. Vi ville inte slå ner honom i skorna direkt. Vi var gamla i gården allihop och hade sett en del och mindes ju vad vi hade trott själva en gång i världen. Det skulle bli en tids vila hade det så vackert hetat.

Så kom syster in och kommenderade nykomlingen i säng och sa till honom att ta tempen. Hur den proceduren gick till visste han inte, men vi undervisade honom mycket åskådligt.

◇

När han plockade ut termometern visade den 37,2°. Då förstod vi, att han verkligen var frisk som en nötkärna. Man går inte upp för en kilometerlång backe med en tung resväska i handen och har 37,2° en kvart senare, när man nått och jämt har kommit i säng, om man inte är frisk, i varje fall inte om man har den minsta tillstympelse till feber.

Vi sa åt honom att han skulle föra in tempen på listan och visade honom hur det gick till. Han frågade vad det röda strecket vid 37° betydde, och vi sa att om man hade över 37, så fick man inte vara uppe. Han blev litet fundersam, men så tog han blyertspennan och satte beslutsamt en punkt mitt i den röda linjen.

Första kvällen var han mycket språksam. Han var skogsarbetare och brukade i vanliga fall ta ut en halv liter brännvin till lördagarna, men nu hade han med sig en halv liter konjak för att kunna bjuda på litet finare vara, och var det så att det passade så ville han gärna bju på ett glas. Vi tackade försiktigtvis nej. Nattsyster brukade gå runt, och konjak luktar, och på den

— Ja, men jag är inte över det röda. — Nej, jag ser det. Får jag se på termometern. Den är ju nästan 37,2. Slår ni inte ner den?

tiden var ordningsreglerna rätt stränga på den punkten.

Så sa han något som stack till i oss andra. Vi skulle nog inte räkna med att se så mycket av honom, förklarade han. Han tänkte inte hålla sig inne på salen utan mest promenera och kanske fara in till stan och ha litet trevligt och så.

◇

Det stack som sagt till i oss. Vi var illa därän allesammans, ett par hade legat till sängs i årtal, och våra chanser att få komma in till stan och roa oss var obehagligt små. Och det visste vi. "Pingstis" hade nyss haft ett par otrevliga blödningar, och det var tal

om att flytta över honom till ett isoleeringsrum, och det visste vi ju vad det brukade betyda. "Trumslagarn" hade gjort försämringar.

Det var väl halvt avundsjuka, halvt ilska och dessutom de ärrade veteranernas behov att sätta gröngölingen på plats, som gjorde att vi allesammans, också den fromme och genomsnälle "Pingstis", utan att direkt komma överens om det på något sätt var på det klara med att vi måste ta honom under litet behandling.

När han försvann ut, var det någon som sa: Tändsticksaskarna! De tomma tändsticksaskarna åkte fram och placerades på högkant, en under varje ben på nykomlingens säng. Han kom till-

baka, slog undan filtarna och la sig. Askarna brakade förstås ihop. Det känns för den som lägger sig, som om hela sängen sjönk ner genom golvet. Han hoppade en halv meter, och vi sa allvarligt åt honom, att han inte skulle tro att han var i något slags skogs-koja nu och förklarade att sjukhus-sängar var ömtåliga möbler, som man inte vräkte sig i hur som helst. Tändsticksaskarna såg han naturligtvis inte. På morgonen plockade vi undan resterna och hade i fortsättningen nöjet att varje kväll se honom lägga sig mycket, mycket varsamt.

◇

Vi provade också bananskalstricket. Ett halvt bananskal under varje sängben och så ett stadigt snöre i sängen. När det blev släckt, drog en av kamraterna i snöret, och sängen gled ut på golvet. Vi sa till Knoppen, som vi hade döpt honom till efter näsan, att ligga still. Han bedyrade, att han låg still. Och så höll vi på och skojade en stund. Till sist gick en av oss upp och sköt tillbaka hans säng in mot väggen och sa till honom, att nu fick han verkligen försöka hålla sig lugn. Och så tog vi lös snöret, och på morgonen tog vi bort bananskalsbitarna utan att Knoppen märkte det. Vi muttrade också en del om folk som inte ligger stilla på nätterna. Vi sa åt honom, att det brukade gå bättre för nybörjare om de låg precis mitt i sängen. Och han gjorde så gott han kunde och vi berömde honom. Ty sängen stod i fortsättningen still.

◇

En kväll hade vi bäddat säck åt honom. Det hade han aldrig upplevt förr. Det var obetalbart att se honom försöka både lägga sig stillsamt och mitt i sängen och dessutom komma ner med fötterna genom säcken. Han låg och ryckte och knyckte, så varsamt han kunde. Vi frågade allvarligt om han kände sig dålig eller nervös. Nejdå, men sängen hade blivit för kort.

— Hur bäddar du egentligen? sa vi.

Han steg upp och tittade efter, kliade sig i skallen och sa:

— Ja, när man bäddar så här, får man verkligen skylla sej själv.

Den kvällen hade vi mycket svårt att hålla masken.

Det gällde också hans förehavanden med templistan. När han tog tempen på nytt första morgonen, visade den alltjämt i det närmaste 37,2°. Vi för-

Forts. å sid. 26

Våra skiftande statussymboler

Vår lycka eller vårt fördärv?

Av **Sven O. Bergkvist**

Status — vad är det? Man skulle lätt kunna komma undan frågan genom att säga att det är en viktig, informativ tidskrift som speglar och behandlar hjärt- och lungsjukas aktuella problem, men som också innehåller åtskilligt annat, till exempel den här artikeln. Men ordet är mer invecklat än så. Man kan plocka fram Svensk Uppslagsbok och konstatera att det betyder tillstånd, läge, ställning, men det säger inte heller allt — i varje fall inte om man lägger till symbol. Man kan söka det senare ordet i Svenska Akademiens ordlista och få det definierat som sinnebild och tecken, men inte ens därmed är man framme vid den hela och fulla sanningen — det hela får tvärtom en slagsida av mystik som det inte är alldeles enkelt att få rätsida på...

◇

Sammanställningen status-symbol får man leta förgäves efter i uppslagsverken. Det är ett tämligen nytt ordstäv som fått allt större aktualitet under senare år.

Det har kort och gott blivit ett av vår tids pop-ord. Det kan innefatta allt från bilar, villor, sommarstugor, frysboxar, barskåp, plånböcker, utlandsresor, vackra, representativa hustrur, inflytelserika älskare, julklappar, balkonger, fönsterglas, dörrlås, livförsäkringar, segelbåtar — och snart nog kanske måutflykter, marsfärder och venustrippar.

Andra, på måfå valda statussymboler:

Bandspelare, TV, radio, radiogramofoner, bokhyllor med ett par skinnband och många souvenirer, titlar, tips- och bingovinster, fina bekantskaper, korta kjolar, långt hår, god mat, stora skinkor, långa korvar — samt att vara lite deppad och åtminstone ha några lättare gallstensanfall.

För ett kvartssekel sedan fanns inte själva ordet statussymbol, i varje fall inte i mina hälsingska hemtrakter, men jag minns att jag ganska tidigt kom i kontakt med själva begreppet. Det var under de första skolåren. Jag kom i kapp en kvalificerad kvarsittare som alla såg ner på och betraktade som dum — men en dag kom han till skolan på cykel och han blev som genom ett trollslag hela klassens store hjälte. Om jag inte missminner mej så hade han gjort den själv av hopplöskade delar och den såg väl inte mycket ut för denna världen: det hängde snören här och strängar där. Det small i pedalsystemet och gnisslade i kedjan. Tagel stack upp i sadelkanterna. Ramen verkade felvänd och innerslangen stack ut här och där runt hjulen som röda bulor. Ibland small det, men det gjorde saken bara intressantare och jag minns hur vi samlades kring cykelägaren, när han på rasterna ihärdigt klippte sina gummibitar i lagom storlekar. Vi var stumma av beundran — och vi förstod att vi tidigare hade missförstått vår nye kompis, som ju verkligen var en begåvad yngling. Ibland bröt alltsammans samman under honom när han skulle åka hem, men det var i alla fall en cykel och den var försedd med en lysande, osande karbidlykta!

Självfallet hade vi nu bara ett mål här i livet: att skaffa en cykel. Vi hade blivit statusmänniskor, utan att vi visste det, och åtskilliga av oss plågade ihjäl våra stackars fattiga föräldrar för att uppfylla våra mål...

◇

Det var för tjugifem år sedan. Senare tiders ungdom nöjde sej som bekant inte med cyklar — för dem gällde det, och gäller, i första hand mopeder, i vuxnare sammanhang bilar, men frågan är om inte "själva tänkandet" all-

tid varit, och är, detsamma nu som förr. Skillnaden är kanske bara den att vi numera har funnit ett ord för omständigheterna: statussymbol.

Ett ord som i dag kanske kan översättas med: att hänga med i svängarna.

Frågan är sedan om vi blir lyckligare av de allt mer uppskruvade och skiftande statussymbolerna — eller om de leder oss i rena, rama fördärvet?

Det är ett intressant, och även allvarligt spørsmål, som det kanske kan finnas anledning att stanna en stund inför.

Det är klart att en bil är en god statusvara — om man verkligen behöver den, och om man dessutom kan undgå att trängas eller osas ihjäl i dagliga, timslånga bilköer. Men måste man ha bil bara därför att grannen har det, och måste man alltid ha lite bättre eller i varje fall kontrollbarligen dyrare bil än han, då är man inne i ett tvivelaktigt statustänkande.

När det sedan gäller villa, sommarstuga, frysbox etc., så är det väl inga "dåliga grejer", för att tala med Martin Ljung, men en förutsättning är väl att man behöver dem — och inte behöver arbeta ihjäl sej för att skaffa dem.

Detsamma kan väl säjas om de flesta statussymboler — de behöver inte vara något ont i sej.

En utlandsresa, till exempel, kan ju vara mycket värdefull och stimulerande, men det behöver ju inte nödvändigtvis innebära att man måste resa till Las Palmas, bara därför att grannen bara har varit i Paris.

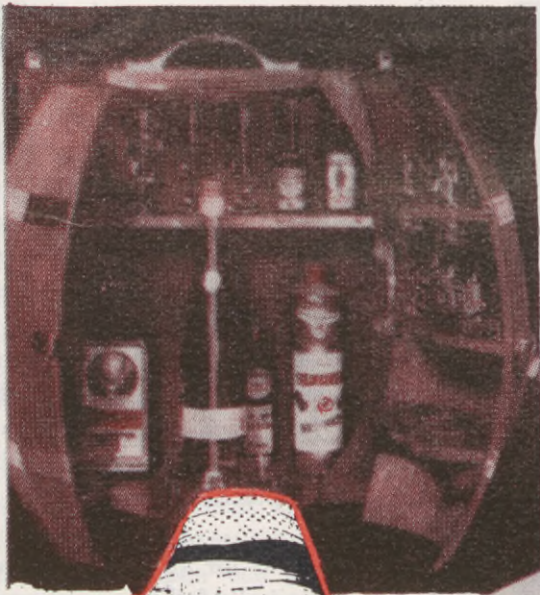
Förr, när cykeln var statussymbol, så var en semester på några dagar i Dalarna något ganska unikt och enastående för en hälsing. Ett vykort därifrån var toppen, framförallt förstas för avsändaren, som därmed visade att han var där i motsats till mottagaren...

Men nu gäller det alltså i första hand utlandsresor. Ett vykort från Las Palmas har stort statusvärde. Men kanske finns det, trots allt, ett och annat att uppleva också exempelvis i Danmark eller i det övriga Norden — och det behöver ju inte avgjort vara genant att skicka ett vykort därifrån till släktingen eller bekantingen, även om denne varit på Kanarieöarna...

◇

Vi hoppar över de flesta av de tidigare uppräknade statussymbolerna — som väl i och för sej i viss utsträckning kan vara berättigade i de rätta och

Forts. å sid. 26

Vi flyger Er direkt
från Stockholm till
Medelhavet utan
flygplansbyte i
Malmö

USA-RESOR 1966

Flyg från Göteborg 2/7 45:00

Sjukdomarna fanns långt före människan. Man vet att jätteödlor, grottbjörnar och sabeltandade tigrar ofta led av tandvärk. På bevarade fossiler har man tydligt kunnat se, att tänderna varit "maskätna". På förhistoriska ben kan man finna skrovliga, svampaktiga fläckar, som skvallrar om vad vi kallar ledgångsreumatism. På en jätteödlas skelett, som man fann i mitten av 1930-talet iakttogs tydliga spår efter väldiga varhärदार.

De sjukdomsalstrande bakterierna var lika livaktiga då som nu, och när människan i sinom tid gjorde sin entré på vårt gamla plågade klot, var de redo att i möjligaste mån göra livet surt för henne.

Årtusenden rann undan i tidshavet. Först så sakteliga började människan skilja sig från djuret därigenom att hon erfor medkänsla i den grad att hon gick in för en i någon mån organiserad kamp mot kroppslig plåga och död. Ingen skulle behöva dö i ensamhet, övergiven av sina anhöriga och vänner.

Men vägen fram till något som kunde göra skäl för namnet läkekonst var oändligt lång och svår. Den primitiva människan trodde, att sjukdomarna inte uppstod av naturliga utan av övernaturliga orsaker, att de var följden av illvilliga andars och demoners åtgärder, eller att de berodde på trolleri. Följaktligen måste de förebyggas och behandlas genom en magi riktad mot de övernaturliga krafterna.

□ Man kom relativt tidigt fram till den insikten, att vissa människor borde avdelas för uppgiften att vårda andra människor, och så småningom nådde man även fram till något som man skulle kunna kalla en sjukdomarnas teori. Ande- och demoteorierna var tyvärr felaktiga och gjorde att man hamnade i ett bottenlöst träsk av falska föreställningar. Men intet ont som inte har något gott med sig, heter det ju. De primitiva människorna fick t. ex. ont i magen, precis som vi nutidsmänniskor får. Kanske fick de det genom att äta omogen frukt eller annan svårsmält föda, men det fanns ingen som kunde tala om för dem att svårsmält mat leder till irritation och inflammation av magslemhinnan och därigenom orsakar smärta. De visste inte ens att de hade en magsäck. Det enda de kände till var smärtan, och de förklarade den genom att säga, att en ande plågade dem. Det var deras teori.

Professor Röntgen, vår Inre människas "fotograf", i genomlysning. Tysk skämtteckning.

Från övertro till övertro...

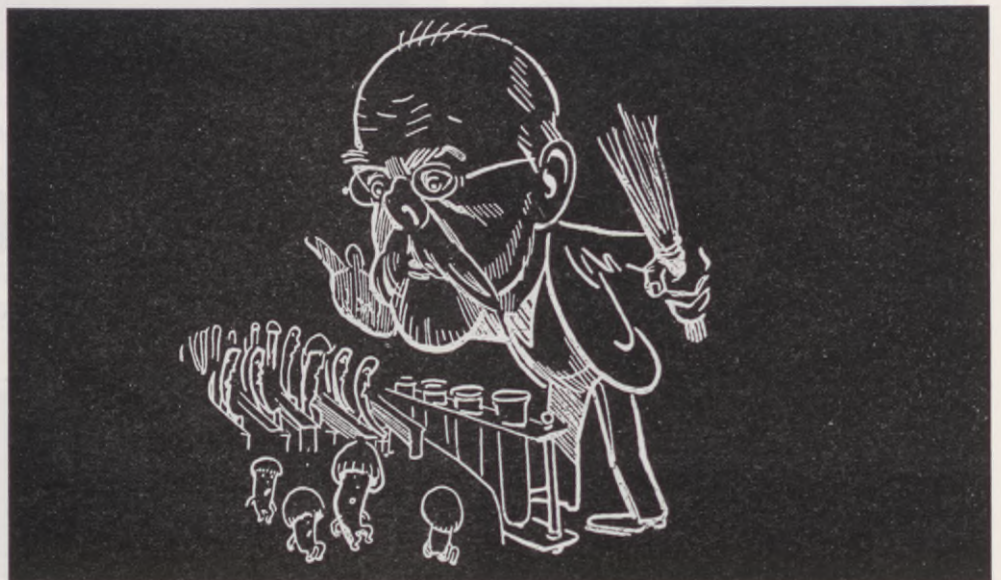
Medicinskt panorama
av Sture Wahlström

Men när de många gånger hade fått ont i magen efter att ha ätit omogen frukt, började det så småningom gå upp för dem, att det måste finnas ett visst samband mellan frukten och smärtan. Frukten — så resonerade de i enlighet med sin teori — var bebodd av en ond ande. Onda andar borde man akta sig för, och därför fann man det kanske säkrast att undvika frukten.

Vissa bär eller frukter hyste rentav andar som omedelbart dödade folk, och samma var fallet med fiskar som legat länge i solen. Sådana måste helt enkelt kastas bort, upptäckte man.

□ Teorierna var för all del felaktiga, men de hjälpte i alla fall sina upphovsmän vidare på vetandets knaggliga väg. Då och då snavade man över viktiga fakta beträffande olika slags sjukdomar.

På samma sätt som försöken att undvika de onda andarna ledde fram till hygienens första trappsteg, ledde också försöken att driva bort dem till det första användandet av läkemedel. När den primitiva människan tänkte på andarna, hade hon merendels den uppfattningen att deras tycke och smak var desamma som hennes egna. Hon trodde att bittra örter och illasmakande dekokter skulle göra kroppen otrevlig för andarna och påskynda deras avfärd, eftersom ämnena i fråga var obehagliga även för henne själv. I enlighet med denna teori kokade man ihop mediciner av bär, bark, rötter, jord, kött osv. — ja, av allt som man kunde anta att andarna skulle tycka illa om. Det stora flertalet av dessa mixturer hade ingen verklig effekt på sjukdomen, men somliga av dem kom den sjuke att kräkas, andra var laxermedel

Professor Robert Koch — han som upptäckte tuberkelbacillen år 1882 — betraktar "sina" bakterier. Tysk skämtteckning.

— och så fanns där även ett fåtal som utgjorde verkliga botemedel mot sjukdomen eller dess symtom. En padda, som kokades i vatten till en gröt och gavs åt en patient med vattusot, tycktes hjälpa honom. Vår detta rent nonsens? Sentida vetenskapsmän trodde så — tills man för bara några decennier sedan upptäckte att paddan i huden har ett ämne som kallas befonin och som onekligen kan ha en viss effekt vid behandlingen av just vattusot!

Bland mängden av liknande exempel är detta synnerligen gott bevis för hur oändligt mycket människosläktet lärt av sina felaktiga teorier både inom läkarvetenskapen och på andra områden.

◇

I den tidiga grekiska läkekonsten, som troligen lånade kunnandet från Främre Orienten, fanns ännu förfärande mycket av magi och barbari. Först Hippokrates från Kos (400—377 f. Kr.), den västerländska läkekonstens fader, klippte definitivt av de band som hållit läkekonsten så gott som helt knuten till riter och trolldom. Så här heter den i en av de Hippokratiska skrifterna:

”Att veta är en sak, att endast tro, att man vet, är något annat. Att veta är vetenskap, men att tro, att man vet, är okunnighet.”

Sexhundra år senare, när romarriket stod på höjden av makt, ära och rikedom, omformades den hippokratiska medicinen till ett dogmatiskt system av den kejsarlige livläkaren Galenos, vars inflytande dominerade läkekonsten under flera hundra år framåt. Inte förrän in på 1500-talet nådde den medicinska vetenskapen så långt, att den började ta avsteg från Galenos' dogmer. Den stora auktoriteten hade varit för stor, den hade hämmat utvecklingen i mycket hög grad.

◇

Under 1500-talet började även kirurgin (som dock sedan flera tusen år haft ett långt bättre rykte än ”pillertrillarskrået”) att utvecklas raskt. Två storpionjärer, Andreas Vesalius, född i Bryssel och professor i anatomi och kirurgi i Padua, samt den franske militärkirurgen Ambroise Paré, var de klarast lysande stjärnorna inom läkarvetenskapen under nämnda århundrade. Den förre lade genom sina dissektioner grunden till en mera korrekt kunskap om människokroppens byggnad och den senare var först med me-

Den inbillningssjuka. Både läkare och annat gott folk hyste förr i tiden oftast den åsikten att inbillningssjuka människor var ingenting annat än latna askar och odagor, som till varje pris ville undvika arbete. Målning: Honoré Daumier (”kvistigt fall”).

toden att vid sårbehandling dra fram de blödande artärerna ur såret och binda om dem med en tråd, dvs. i princip den metod som moderna kirurger använder sig av. Tidigare hade brännjärnet och kokande olja varit dominerande vid behandling av skär- och stick-sår, samt vid amputationer.

□ Men ännu var vägen lång och krokig fram till den tid då man verkligen började få medel att effektivt lindra eller helt eliminera smärtor. Först när etern och kloroformen kom i bruk som bedövningsmedel på 1850-talet, när aseptik — enklast uttryckt: renlighet — och antiseptika (bakteriedödande medel) tagits till hjälp vid operationer och sårbehandling, när indikationer som motiverade ingrepp förståts bättre, först då, under 1800-talets andra hälft, kunde kirurgin sägas ha tagit det definitiva steget ut ur stenåldern. Det var också då som de namnkunniga kirurgerna trädde in i operationssalarna, en efter en, och utförde djärva interkraniala operationer, frilade hjärnan, öppnade en abscess, avlägsnade en tumör. Det var då som man började företa svåra mag- och lungoperationer, ingrepp i ögon och hörselorgan osv.

◇

Operationstekniken utvecklades i svindlande fart — men tyvärr utbreddes sig samtidigt en stjärnkult inom kirur-

gin, som gav den eftertänksamme många anledningar att vända på satsen: Intet ont som inte har något gott med sig.

□ Senare hälften av 1800-talet blev de chanstagande operatörernas gyllene tid. Då opererades patienter på löpande band av män som förvärvat stor och imponerande hantverksskicklighet. Resultatet blev bara alltför sällan det åstundade — ”operationen lyckades, men patienten dog” — men detta hindrade inte att operatörerna nådde stor berömmelse och tjänade förmögenheter på sin skicklighet med kniv, trepan och såg.

Så småningom hanns de dock i kapp av statistiken, och då falnade glansen kring dem. Och när en tysk forskare i början av 1900-talet publicerade en statistik som visade att av 828 fall hjärntumör som opererats under 1800-talets sista decennium egentligen inte ett enda gått till bättring började även operatörerna själva inse att det inte räckte med hantverksskicklighet enbart; det krävdes kunskaper om hjärnans fysiologi också, och den hade man ännu inte.

◇

Emellertid gick det ju ändå oavbrutet framåt under 1800-talet. Både inom medicinen och kirurgin. Man behöver bara tänka på bakteriologins utveckling, en av de största revolutionerna i

medicinens historia, med namn som Louis Pasteur, Robert Koch, Paul Erlich m. fl. Som en följd av bakteriologins utveckling kom bl. a. möjligheten att framställa serum, först realiserat omkring 1890 av Emil von Behring, som då framställde difteriserum. Kirurgin gjorde stora framsteg sedan den österrikiske kvinnoläkaren Ignaz Philipp Semmelweis vid 1800-talets mitt visade att barnsängsfebern överfördes från kvinna till kvinna av förlösningsläkaren och kunde förebyggas genom noggrann handtvätt och hygien. Joseph Lister, "aseptikens fader", som utgick från Pasteurs rön i fråga om bakterier, gjorde framgångsrika försök att förhindra infektioner genom användandet av antiseptiska medel, och nästa steg blev här införandet av aseptiska principer inom kirurgin.

År 1895 upptäckte den tyske fysikern Wilhelm Conrad Röntgen röntgenstrålarna, som gav den moderna medicinen och kirurgin oanade möjligheter på det diagnostiska området.

□ Alla dessa och otaliga andra upptäckter har varit av oskattbart värde för läkarvetenskapen i dess ständiga kamp mot sjukdom och död. Utvecklingen har emellertid också medfört en allt extremare specialisering, med påföljd att helhetssynen på människan ofta kommit betänkligt i bakgrunden. Genom den under 1940-talet utvecklade psykosomatiska medicinen har man dock försökt anlägga en helhetssyn på människan och hennes sociala miljö. Under de senaste decennierna har man alltmer lagt vikt vid sjukdomarnas förebyggande från samhällets sida. Man har genom lagstiftnings- och understödsåtgärder velat skapa goda utgångsmöjligheter för alla människor och hjälpa dem i kampen mot sjukdomar av olika slag. Hit hör mödravård, spädbarnskontroll, tandvård i barndomen, tillhandahållande av s. k. skyddsläkemedel, vaccinationer osv.

Allt detta ingår i begreppet socialmedicin, som emellertid även den visar tendenser till specialisering och — tyvärr inte minst — utvecklingshämmande byråkratiska och kommersiella företeelser.

Allra betänkligast kan man väl utan tvekan säga att de kommersiella aspekterna inom läkemedelssektorn ter sig. Redan Viktor Rydberg varnade i sin avhandling "Den vita rasens framtid" för kommersiellt svek inom vetenska-

En trepanation under 1300-talet bör ha varit en fruktansvärd upplevelse. På bilden ser man hur läkaren vrider trepanen (borret) mellan händerna. I förgrunden ses en katt kalasa på en rätta.

pen. "Kemin och fysiken användes", skriver han, "lika mycket till att bedraga och fördärva människoslaktet som till att gagna det."

Hans ord har aktualiserats i samband med neurosedynet och en del andra preparat med ödesdigra verkningar på den mänskliga organismen. För att nu inte tala om det otal gifter som livsmedelsfabrikanterna blandar i våra matvaror eller som sprids i naturen under förevändning att de är helt outhärliga för skogs- och jordbruket och därmed också för hela nationen.

□ Laboratorierna och forskningssalarna är många här på jorden, och man kan ju aldrig utesluta möjligheten att de hyser åtskilliga känslolika vettvil-

lingar från olika vetenskapliga discipliner. En del av dem är helt enkelt penninggalna, andra ser kanske mera till effekten och spänningen för dagen än till vad som är av vikt för mäsklighetens välfärd i morgon och i övermorgon. Både politiker och präster har som bekant ofta farit vilse i hat och maktlystnad, dvs. de har handlat mot bättre vetande — kanske för trettio silverpenningar eller enbart "för spelets skull". Ingenting talar för att medicinare, fysiker, kemister, socialvetare m. fl. skulle löpa mindre risker i dessa hänseenden.

Radikala brushuvuden finns det förvisso gott om på alla tillvarons områden. De talar ofta i vetenskapens och idealitetens namn, men börjar man syna dem närmare i sömmarna, visar de sig ofta vara högst vanliga cyniska karriärister och penninggiriga skumraskfigurer. Inte minst förekommande är sådana individer inom de kretsar där mera avancerade uppslag och teorier rörande befolkningsfrågan ventileras. Även om de inte råkar vara mer medicinskt utbildade än en bankkamrer eller byggnadssnickare, så refererar de ständigt och med våldsamt förjusning till den uppsjö av preparat som läkemedelsindustrin med hjälp av friskt kapital och frenetiskt arbetande vetenskapsmän fyller apoteken med. De tror, att man bums på fläcken bör sätta i gång med en global massdistribution av preventivpiller, att man utan vidare kan börja producera provrörsbarn i hundratusental, att "trivselpil-

Man kunde "ansiktsbehandling" även på 1500-talet. Skadan är hopeydd som vi ser. Samtida teckning.

ler" är önskvärda för de människomiljoner som befolkar fabriker, verkstäder och kontor etc.

◇

Att människorna etiskt och emotionellt inte är redo för alla deras hyperradikala projekt, faller dem sällan eller aldrig in.

De hör egentligen den gamla 1800-talsoptimismen till alla dessa hetsporrar, de må sedan vara vetenskapare eller lekmän. Man såg ju tidigare på sjukdomarnas bekämpande ungefär som på utrotning av skadeinsekter eller jakt på farliga rovdjur. För varje nedkämpad fiende kom man ett stycke på väg mot målet: en tillvaro utan fiender.

Så blev det ju inte — och kommer heller aldrig att bli. Så här skriver doktor Gustaf Myhrman i en tidningsartikel med rubriken "Sjukdomsbehandlingens förvandling:

"Så länge det stora naturskådespelet fortsätter och världen och människan finns till kommer en stor del av de tidigare sjukdomsorsakerna att alltjämt vara verksamma, även om vissa av dem, framför allt smittämnen och parasiterna, avlägsnats. Till de mäktiga bestående krafterna kommer nya naturkrafter, som vi själva frambesvurit och tagit i vår tjänst. Dessa nya krafter, som vi ännu ej lärt oss helt behärska, påverkar ofta vårt eget kroppsmaskineri och bringar det i oordning.

◇

Betraktar man det nutida sjukdomspanoramats, helhetsbilden av kulturmänniskans sjukdomar, finner man ett märkligt stort inslag av sådana sjukdomar, vilkas uppkomstbetingelser skapats av just vår moderna teknik och vetenskap. På gator och vägar dödas eller skadas människor i tusental, 'trafiksjukdomen' har blivit ett allvarligt problem. Likväl är trafikens skadeverkningar ringa vid jämförelse med den omfattande skadegörelse, som alla de nya kemiska medlen åstadkommer. Kanske är gifterna för närvarande det farligaste hotet mot människans hälsa. Vi andas in skadliga ämnen, som avgasrör och skorstenar spyr ut. Vissa gifter får vi i oss oavsiktligt med mat och dryck, andra konsumerar vi avsiktligt som njutningsmedel eller som läkemedel mot vardagens olägenheter. Fruktansvärda skadegörare ligger lagrade i vapenförråden världen runt. Till dem hör bl. a. de radioaktiva ämnena,

Forts. å sid. 25

Internationella societetsklubben

Av N. A. Teffi

Författarinnan N. A. Teffi, pseudonym för Nadeshda Aleksandrova Lohvizkaja, född 1872 började skriva vid 15 års ålder. Känd före revolutionen för sina humoristiska noveller bl. a. i tidningen "Satirikon". Hon emigrerade 1919 till Paris och dog där 1952.

Hennes noveller har de sista åren åter börjat publiceras i Sovjet. Novellerna om emigranternas liv är psykologiskt skarpögda och giftiga, en tidlös satir. Man kan karakterisera innehållet som ett "hjärtligt skratt genom tårar" — allvaret, rotlösheten och hemlösheten, ligger som en slöja över uppsluppenheten.

Namnet "Internationella societetsklubben" för närmast tanken till internationella sovvagnar. Men nu talar vi inte alls om sovvagnar, trots att de båda begreppen har många gemensamma paralleller. Till exempel kan inte alla sova där — endast människor med vana. Men därom skall vi, som sagt inte tala.

Den internationella societetsklubb jag här avser, startades av madame Livon, som också kläckte idén till den.

— Tillräckligt länge har vi knådat vår egen surdeg, sade hon. Samma människor, samma seder och bruk —

samma prat om skandaler och interna nyheter. Nu är det högt på tiden att vi börjar erinra oss, att vi ju faktiskt bor i Paris, konstens högborg och ett internationellt centrum. Varför måste vi nödvändigt sluta oss i vår egen snäva krets? I detta emigranternas gettho, när vi har möjlighet att öppna dörren för nya friska fläktar genom att bekanta oss med intressanta och inflytelserika personer. Varför gör vi inte det? Vem kan hindra oss? Eller vad? Själv talar jag flytande franska och min make talar en smula engelska. Utan större svårighet kan man lära sig så pass mycket spanska att man klarar sig.

Och med dessa ord grundades madame Livons internationella salong.

Faktiskt var det bara en tanke. Ett livaktigt frö, som föll i mycket god jord och gav blixtnabb avkastning.

Ledare och organisatör för denna rörelse blev madame Livons egen kusin — Senetska. Senetska kände ju hela världen och det var för honom ingen svårighet att uppåda sådant folk som man behövde.

Sedan han noggrant instruerats om madame Livons idé, bad han omedelbart om penna och papper och började

skissera sina planer. Skissen påminde närmast om patriark Noas samlarmaner.

◇

— Det bör räcka med två engelsmän samt två amerikaner. Fransoser måste vi ha några fler. Och dom är ju ganska lätta att hitta. Sex fransoser. Tre män och tre kvinnor. Hur många spanjorer behöver vi? Va?

Man planerade och räknade.

— Och så måste vi förstås invitera exotiska folkslag... Kreoler, tahitaner... — påpekade madame Livon.

— Tahitaner skall vi säkert lätt finna. Vi är ju inte i Ryssland. Här är alla nationaliteter representerade och det är bara att välja. Behöver vi en herre från Polynesien? Jag känner faktiskt en polynesisk journalist.

— Utmärkt... Vi måste få ihop — låt mej se — fyrtio gäster. Det ryms i min lägenhet.

— Mannen från Polynesien kan ta med sej några liknande representanter från närliggande öar. Folk från Kanarieöarna, bolearer, filippiner... Här i Paris finns så mycket som helst av vilket folkslag vi än vill ha.

— Vi måste också ha italienare...

— Ja visst. Men vet du. När vi bjuder europeer måste vi välja bemärkta och kända personer. Författare, artister... Vad har vi annars för glädje av dem. Men en gubbe från Zambe behöver inte vara någon officiell märkvärdighet; han är ju originell bara genom att vara orientalistisk och främmande. Och kan han dessutom sjunga en stump på sin infödingsdialekt blir det säkert mycket uppskattat. Det kan göra en strålande effekt. Tänk!!! Någon från Kanarieöarna sjunger sina egna kanariska visor. Eller en man från Suezkanalen som sjunger något kanaliskt...

◇

Vilka fransoser skall vi bjuda? Erno kan vara bra som politisk figur. Sen alla artisterna vi har att välja mellan. Mistinguett, Maurice Chevalier, Sasha Guitri, några filmskådespelare som Birgitte Hjelm, Adolf Menjon — naturligtvis förutsatt att dom inte just nu befinner sej i Hollywood. Vi sänder i alla händelser inbjudningskort till samtliga.

— Det är synd att Bryan dog, sade Senetska.

— Hur så?

— Varför och varför... En så populär person hade säkert kunnat trola

fram mycket intressant folk omkring sej.

— Nåja... Vi försöker klara oss med artister. Nu måste vi göra upp listan och beställa korten.

Festdagen var så vald, att det inte samtidigt förekom några särskilda arrangemang på ambassaderna och inga konserter av vikt framfördes.

— Vad tror du. Skulle inte Sasha Guitri och Mistinguett kunna spela någon pjäs. Det kunde väl vara originellt.

— Ja, och tänk om vi fick med själveste Shaljapin eller Anna Pavlova...

— Nej, nej! Inte våra egna landsmän. Dom har ni nog av så det står oss upp i halsen.

Dagen var bestämd och invitationskortet postade. "Första internationella förbundet för konstluskare har härmed äran inbjuda Eder..." På blå kartong.

Det beställdes sandwich och andra till dylika arrangemang hörande läckerheter. Man anställde lakejen Mihailo. Han var visserligen ryss, men det hade mindre betydelse eftersom han ju inte var gäst. Dessutom talade han flytande franska, bättre än någon parisare. Och så var han så artig, att man hade svårt att finna maken bland fransoserna själva.

◇

Vad beträffar det spanska språket, gick det inte riktigt så bra som man från början hoppats. Alla hade så bråttom med att ordna för festen, att det inte blev tid till några språkstudier. Den engelsktalande Livon bjöd också på en icke helt behaglig överraskning. När Senetska ställde en direkt fråga om hans engelska kunskaper, steg färgen en aning på hans kinder och han svarade:

— Inte kan jag väl delta i någon vetenskaplig diskussion på engelska, men visst klarar jag mej bra i ett alldagligt samtal.

Arrangör Senetska var inte nöjd därmed, utan uppmanade honom att säga några ord.

— Jag kan säga... jag kan säga till exempel: "How do you do."

— Och vad kan du mera.

— Jo sen kan jag gå. Jaå är värd och har många saker att ordna. Det räcker väl om jag hälsar på gästerna.

— Fint. Du får ta hand om engelsmännen så svarar jag för de exotiska gästerna.

Så kom den efterlängtda kvällen.

Kulörta lampor spred ett trolskt sken över den festpyntade lägenheten. Bor-

dets läckerheter doftade gott och från grammofonen ljöd smäktande hawaiimusik.

Värdinnan var festklädd och lite nervös och serverade internationella leenden åt alla håll.

Vi skall här genast göra klart för oss vad ett internationellt leende är. Det är inget vanligt, mänskligt leende. Man måste dra de slutna läpparna så långt som möjligt, samtidigt som man bibehåller ett gravallvarligt ansiktsuttryck. Detta leende återspeglar ingenting av människans naturliga glädje. Det internationella leendet säger direkt: Jag är en världsvan människa, som vet precis vilken min man bör hålla inför sina fina gäster.

Madame Livon hade till fulländning lärt sig denna europeiska teknik enligt ovan nämnda mönster.

Den första gästen var en herre av typiskt spanskt snitt. Han sade ingenting, bara handhälsade på värden och värdinnan.

— Angenämt! — sade värdinnan.

— Habla, habla! — stammade värden och försvann som en pil medan han försökte se väldigt upptagen ut.

Spanjoren fortsatte in i salen, kände doften av sandwichs och gick direkt fram till matbordet.

Nummer två var en utpräglad engelsman.

— How do you do — sade värden och sprang iväg som om någon kallat honom till ett mycket brådskande möte.

Emellertid gick allt som planerat. Engelsen försvann in i salen, såg en person vid bordet och ställde sej intill honom.

Därefter kom Senetska med en koreansk journalist och hans hustru, en brasilian med sin syster, en norrman och en italienare.

Sen kom tre engelska gummor och ingen visste ens vem som bjudit dem. Dom var inte purunga precis, men mycket trevliga. Först sprang dom runt i hela våningen. Sen bad dom lakejen Mihailo om penna och papper och började skriva kort till sina bekanta.

Senetska snodde omkring och försökte blåsa liv i den något tryckta och reserverade stämningen, men gästerna satt radade runt matbordet och hade synbara besvär med att få igång någon konversation. Dom bara fanns där, som hästar i sina spiltor.

Nu anlände värdinnans väninna, Lisotska Brovkina.

— Hur går det? frågade hon högt och frejdigt.

— Förtjusande! — svarade värdinnan med honungsrost, men tillade viskande lutad mot den nyanlända gästen:

— Jag ber dej! Tala inte ryska här...

— Aha! — sade Lisotska. Förtjusande! Varpå hon gled sidenfrasande mot matsalen.

◇

— Monsier — sade madame Livon med ett internationellt leende och förde Senetska åt sidan. Gud hjälpe oss. Hittills har dom bara suttit och ätit, men vad skall vi ta oss till sedan? Och varför har inte artisterna och regeringsledamöterna kommit?

— Vänta lite. Dom måste ju först bekanta sej med varandra. Titta! Nu har en ny gäst anlant. Vi går honom till mötes.

Den nyanlände presenterade sej. Han var japansk konstnär, Nio-Lava. Värdinnan förde honom till bordet men gav honom inte ens tid att äta den kaka på vilken han genast siktade. Hon började omedelbart föreställa honom för de övriga gästerna. Då hände något oväntat. Nämligen, att samma spanska journalist åt vilken värden hade sagt "habla, habla", stirrade på japanen, tappade sin gaffel och skrek:

— Men kära Osjka! Hur har du hamnat här.

— Är det verkligen Monja Schperumpfhel? Var har du Rakel?

Värdinnan försökte dränka deras högröstade jubel i ett nervöst skratt.

Samtidigt hördes ett ljudligt "how do you do" från tamburen. Det var monsier Livon själv som hälsade en ny kvinnlig gäst välkommen.

— En amerikansk skaldinna, förklarade Senetska. Jag har själv bjudit henne. Hon skriver i alla New Yorks tidningar. Madame... Förtjusande!

— Förtjusande — mumlade värdinnan.

Den frodiga och rödbrusiga skaldinnan sade inte ett ord, utan bara stirrade framför sej. Värdinnan och Senetska försökte följa hennes blick och konstaterade att den vilade på Mihailo.

— Herre Gud! Vad är det nu då, undslapp det värdinnan.

— Mishka! — skrek amerikanskan på perfekt engelska — det är ju min första man. Kom hit Mishka, så får vi pratas vid lite.

Hon tog lakejen i handen och drog ner honom i en soffa.

— Vilken mardröm, viskade värdinnan och försökte bibehålla sitt internationella leende.

■ FRÅN ÖVERTRO...

Forts. fr. sid. 23

vilkas olycksbringande verkningar mänskligheten redan fått en försmak om."

◇

Doktor Myhrman påpekar vidare hur hunger- och bristsjukdomar breder ut sig i u-länderna, medan man i de rika länderna får allt svårare att bemästra följderna av övergödning samt av övergången från tungt arbete till mera makliga sysselsättningar.

"Allt detta och mycket därtill", skriver han avslutningsvis, "skapar betingelser för nya störningar i livsprocessen. Det sätts upp nya stycken på naturens stora scen. Åtskilliga gamla stycken läggs ned, men många klassiker spelas alltjämt. Den aktuella repertoaren avspeglar den mänskliga kulturens utveckling. Den enskilde åskådaren har bara att tacka och ta emot så länge spelet varar."

◇

De citerade raderna borde mana både vetenskapsmän, storfinansiärer, politiker och "vanliga" människor till djupaste eftertanke.

Tidigare seklers övertro på gudar, andar, demoner och trollkarlar får inte återupplivas genom en övertro på ve-

tenskapen, varken den medicinska eller någon annan. Finansgrupper och bankfolk har ett oerhört — och kanske ödesdigert — inflytande inom den i regel enormt vinstgivande läkemedelsindustrin, som av politikerna betraktas som ett givande skatteobjekt och av självutnämnda samhällsreformatorer av alla schatteringar som auktoritativ instans för allsköns karriärfuffens.

Tag ett pulver! Tag ett piller! Svälj en slurk av den senaste halsmedicinen! Varför ha ont i onödan? Det finns ju massor av receptfria saker. Massor, massor!

◇

Ja, och dessa massor innehåller förvisso väldiga mängder av farliga gifter, som kanske är både allmänt nedbrytande och vanebildande i längden.

De moderna trollkarlarna och deras lärlingar vet nog vad de gör när det gäller att nära det egna kortsiktiga profitintresset. Men hur upplever de det enorma ansvaret för människans hälsa nu och i framtiden? Vi talar ofta med förakt om gångna tiders charlataner inom medicin och hälsovård. Vilket ju inte är oberättigat. Men hur är det egentligen beställt med det egna nutida glashuset? Vågar vi verkligen hämningslöst börja kasta sten inom dess väggar? Hur har vi det med vår tro och vår övertro?

◇

En gång i tiden var det synnerligen populärt med giftmord. Låt oss hoppas att utvecklingen inte leder oss in på dylika vägar en gång till. Den moderna läkarvetenskapen, som har åstadkommit så mycket gott och berömvärt, får inte tillåta sig att gå de rent kommersiella intressena alltför långt till mötes. Härigenom skulle risker kunna uppstå för ett raserande av vad århundradens naturvetenskapliga forskning och humanitära verksamhet i vidsträcktaste mening har byggt upp.

Prenumerera på

Status

ÄMNESOMRÅDE

SOCIALPOLITIK

SOCIALMEDICIN

Så hördes åter Senetskas glada stämman:

— Monsier Djumada de Combodshi kommer nu att underhålla oss med några sånger.

En mycket mörk herre steg fram till pianot, slog an några ackord och började sjunga:

"Volga, volga..."

— Drömmer jag, viskade madame Livon för sej själv. Nej det är ingen

dröm. Han dikterar så rent och klart... Senetska svarade ingenting. Hon glodde med vitt uppspärade ögon på journalisten som hittills bara talat franska:

— Nu minns jag er. Vi har ju träffats förut. Har ni någon gång varit hos Kostjakovs i Borovitsh. Jag är själv från Kostroma. Vi hade en skogsindustri där. I Borovitsh.

Översatt av Arne Svensson

stod att han inte hade slagit ner termometern men sa ingenting. Det blev en ny prick mitt i den röda linjen. Sammalunda på eftermiddagen och på kvällen. Nya prickar mitt i den röda linjen, förbundna av ett blyertsstreck. Redan första dagen hade överläkaren haft honom inne på undersökning med plåt och sänka och givit honom full dag med alla promenader. Och han ville naturligtvis inte riskera dessa förmåner, så prickarna i den röda linjen fortsatte. Det var den jämnaste temperatur, som någon människa torde ha uppvisat, exakt 37° dygnet runt. Han hade varit ett fynd för gamle Celsius. Men på fjärde dagen gick överläkaren rond och tog sig en titt på listan.

— Det var en förbannat underlig temperatur ni har, muttrade han.

— Ja, men jag är inte över det röda.

— Nej, jag ser det. Får jag se på termometern. Det är ju nästan 37,2. Slår ni inte ner den?

Han gav termometern ett par kraftiga knyckar med handloven.

— Ta tempen nu!

Den visade sig vara 36,4°. Överläkaren slängde en misstänksamt blängande blick över glasögonen på oss, som försökte se oskyldiga ut. Så kastade han ännu ett öga på den märkvärdiga templistans. Det ryckte i mungiporna på honom. Han vände sig tvärt om och for ut ur salen så att läkarrocken fladdrade kring den väldiga gestalten. Men än i dag bör det, om man inte rensat arkiven, finnas kvar en templista, som borde sätta myror i huvudet på någon kommande forskare.

Det går inte här att återge allt skoj som vi hade för oss. Det mesta var gamla nummer. Vi stoppade tallris i fotändan på sängen och hade nöjet att se Knoppen fara upp som ett skott. Vi bad honom gå till syster och hämta ett glas Agenzia Stefani åt Stuvaren och om inte det fanns inne en medicinmugg O. P. Anderssons droppar. Och han gick, och vi fick syster på oss.

En kväll började han tala om flickor. Och vi sa, att tog han konjaksflaskan med sig och gick en trappa upp och gick in genom den och den dörren, så skulle nog den saken ordna sig. Men han skulle inte knacka på, bara kliva rakt in. Han gav sig ut på expeditionen, inte utan ängslan. Ett par minu-

ter senare kom han brakande utför trappan med håret på ända:

— Grabbar! Jäklar! Jag kom fel. Det var systers rum.

Vi skrattade, så vi grät. Gudskelov var det mörkt, så syster hade inte känt igen honom. Men hon var in och granskade oss misstänksamt.

Så gick en vecka, och det blev lördag. Då blev Knoppen bekymrad.

— Grabbar, sa han, hur ska jag göra nu? Returbiljetten går ut på tisdag.

Det var det mest häpnadsväckande vi någonsin hört. Komma till sanatoriet med returbiljett! Visserligen hade Knoppen fått veta, att han bara skulle ta en odling, och den saken var klar med tre magsköljningar de tre första morgnarna. Och sen blev det marsvinets tur nere i Stockholm. Men sex veckor brukade det ju alltid ta, det visste vi.

— Gå in till överläkaren och säg, hur det är, föreslog vi och tänkte att gubben alltid skulle få sig ett gott skratt.

Knoppen gick. Några minuter senare kom han igen och sken över hela det runda ansiktet.

— Hur gick det?

— Fint. Jag sa till'n att returbiljetten gick ut. När gå'n ut? sa'n. På tisdag, sa jag. Res på måndag, sa'n och så skratt'n så han mått ha trilla av stoln.

Den lördagkvällen drack vi ur konjaken för att fira Knoppens avfärd, och vi hade väl litet annat också, och prickig korv förstås och en bit getost som Torparn hade hemifrån. Det var en stor kväll. Men vi kunde ändå inte låta bli att skoja en sista gång med Knoppen.

— Då har du bara blodtappningen kvar då, sa vi.

— Va menar ni?

Och vi förklarade att de som var så friska som han brukade få lämna en halv liter blod till transfusioner på morgonen innan de for. Och han måste så fint, att han fick nog lämna ifrån sig en liter minst. Men det tålde han säkert, tröstade vi.

Han blev tyst och betänksam. Försökte först opponera sig och sa att han tänkte vägra men insåg att han inte skulle komma långt mot både syster och doktorn. Så sken han plötsligt upp.

— När brukar dom tappa?

— Halv sju.

— Grabbar, här ska ni se en som sticker klockan sex.

Han flinade illmarigt och lyckligt.

Klockan fem på måndag morgon hörde vi hur han började stöka tyst i sin hörna. Kvällen före hade han packat. Vi tände en lampa. Så gick han omkring och tog i hand och sa adjö. Och så sa han:

— Grabbar! Så här roligt har jag inte haft i hela mitt liv!

Vi hade trivts med varann, och det var inget elakt leende vi log när vi såg honom med den tunga resväskan i handen klockan halv sex på morgonen smyga sig ut ur salen på tå, illistigt blinkande. Men nog var vi avundsjuka.

Knoppen såg vi aldrig mer. Några veckor senare fick vi av syster höra att marsvinet hade befunnits vara helt friskt. Ungefär samtidigt gav sig Pings-tis ut på den resa, till vilken man aldrig löser någon returbiljett.

■ VARA SKIFTANDE ...

Forts. fr. sid. 18

vettiga sammanhangen — och övergår till de statussymboler som har med den aktuella julen att göra.

Julen är glädjens högtid, men i samband med den finner man ofta ett statustänkande som inte gör en speciellt glad.

Barnen ska förstås ha sina julklappar. Men är det så helt lyckat att gåvorna helst bör vara finare, större och framförallt dyrare än de som utdelas av den eventuella tomten hos grannarna eller släktingarna? Kanske är det mest synd om barnen, som ibland inte bara tappar begreppen om saker och sakers värde — alltid är det dessutom så, när det kommer till kritan, att någons föräldrar har råd med något mer till de sina.

Och här, som alltid, hör man i bakgrunden PR-trummans lockande musik, i statustänkandets namn, amen.

Men är inte detta att kverulera? Kanske det? Och skulle vi kanske inte få äta oss mätta heller? Varför inte? Vi får ju alla bära våra gallstenar — men är det inte samtidigt trist, även när det är som roligast, att två milliarder av mänsklighetens tre fortfarande svälter, medan vi i stort (det finns ingen regel utan undantag) frossar i våra folkhemiska finrum? Kanske måste vi bära på ett tungt samvete också — till råga på allt? Trots allt — framtida repliker:

Men vi ses väl på Månen? Jaså, ni har planerat Mars? Nåja, jag väljer nog Venus... Kanse ses vi där...

■ DAGAR FÖRE JUL...

Forts. fr. sid. 10

Kvinnorna i köket jämrade sig och min mamma kom ut och tittade och frågade.

De plockade fram kläder och gamla skor och strumpor.

Till slut kom min pappa ut och tittade på pojken, den verkliga fattigdomen som hade krupit till vår tröskel.

Pojken var kanske den lugnaste i hela samlingen. Han provade kängorna och mumlade att de var för trånga men han hade en bror. Jungfrun slog in kängorna i ett paket och sen gjordes ännu ett paket med smörgåsar och så gav min pappa pojken en hel femma, en stor slant i året 1912.

Det var en ganska apatisk gosse som utan att tacka och litet frånvarande travade ut på gården, fortfarande i de förfärligt trasiga skorna men med nya strumpor och en avlagd tröja mot vinterkylan.

Jag stod i fönstret till mitt rum — jag och min bror hade eget rum med varm kakelugn — och följde honom med ögonen när han masade iväg med sitt smörgåspaket under armen.

Jag minns det tovigå håret som stack ut över nacken och skinnlappen där bak — herregud någon mamma hade sytt dit den — och den hasande trötta gången.

Efteråt kom jag att tänka på hur smörgåsar kunde smaka, torra smörgåsar med korv som man åt ur ett paket i tio graders kyla ute i snön.

Det enda som livade opp minnet en smula var tanken på femman — han kom i alla fall hem med en sedel till sin mamma nånstans var det nu var. Ute i fattigdomens land. År 1912.

Och han gjorde mig en tjänst som

Kvinnorna i köket jämrade sig...

Lysmaskens replik

ur "Näktergalen och lysmasken"

James Thomson (1700—1748)

I svensk tolkning av Nils Ekman

Om du mitt ljus, ljud hans replik
höll av som jag din nattmusik,
du skulle aldrig skada mig
och jag ej heller störa dig.
En sällsam, himmelsk makt det var
som gav oss gåvan underbar,
som med din sång och med mitt sken
kan skönhet ge åt nattlig scen.

■ FRAMTIDENS MÄNNISKA...

Forts. fr. sid. 6

inte får vara med och dela på överflödet.

Demokratin har inte heller automatiskt lett till att den äldre traditionen

sent skall glömmas. Min pappa tittade frånvarande på betyget och skrev sitt namn på det:

— Jaja, sa han. Håll dej i skinnen å läs, för livet ä inte lätt.

Han hade tankarna på annat håll och sånt var ju alltid roligt när man kom med sina betyg.

Sen blev det en helt vanlig, rolig jul men ibland under åren har jag undrat vad det blev av pojken.

Hoppas att han blev ombudsman — det skulle han verkligen passa till — och har det riktigt bra. Med bortskämda barn.

från det gamla samhället har försvunnit. Inom socialvården märker man fortfarande på vissa håll en förmyndarmentalitet hos förtroendemän och tjänstemän mot klienterna. Även om dessa vet att de har rätt att fordra hjälp, känner de sig i praktiken ofta förnedrade när de möter en representant för socialvården som uppträder överlägset, grötmyndigt och är oförstående för orsakerna till individens problem.

Mycket har förbättrats på detta område men vi kan inte slå oss till ro och säga att vi har nått fram till den form av människobehandling inom det sociala området som vi anser vara förenligt med ett demokratiskt samhälles skyldigheter. Och så länge sådana problem inte har lösts, är det inte mycket mening med att söka fastställa vad de materiella framstegen har betytt för att göra människorna friare och lyckligare.

Söndag i advent

Text och teckningar

Ingemar Hammar

Helge Brandt såg ut genom rutan. Det regnade fortfarande. Egentligen skulle han gått ut, men tvekade för stört-sjöarna på gatan. Han vred på radion. Middagsuppehåll i programmet förstås.

Han tänkte:

— Det finns olika sorters ensamhet. Ibland känns det som om man måste vara ensam för att härda ut. I gatuvimlet blir man trött och irriterad. Går och tycker att mänskorna nästan klättrar på en. Vill springa bort från alltihop. Sånt är ju fel!

Han tog en cigarrett ur skrinet, som han fått av Maj. Det tycktes redan så fjärran i tiden. Ändå var det bara ett halvår sen de skildes, om ens det.

Men vilken skillnad. Han hade blivit som en annan... människa — nja, så kändes det knappt. Död och förstenad traskade han numera genom rutinens enformighet.

Han var inte van vid omvälvningar. Hans ordnade, normala liv hade rubbats. Och han fattade inte längre "meningen".

◇

De hade båda varit överens om det. Och var inte ovänner. Men i längden skulle de aldrig ha klarat upp det. Passade de ihop? undrade hon. Och svarade sitt nej, men han teg sitt tvehågsna "kanske".

Men under ensamdagarna hade ting från djupskikten inombords börjat bubbla upp. I början verkade allt så enkelt, man gifte sig och så var livet i gång för att bli mer och mer ända fram till pensionsåldern och vidare.

Men så kom problem — löjligen ord med löjligen substanser. Ingen otro. Inga inblandningar från tjocka släk-

Han kunde ha slagit en signal till vännerna från förr. Så hade allt varit ordnat. Men han hade inte gjort det... det var Maj han längtat efter.

ten. Nästan ingenting alls, tyckte han nu efteråt. Plötslig klarhet för bägge två. Unison nick och namnunderskrift. Farmor skulle ha svimmat vid åsynen hon.

Här gick han nu och ältade ensamheten som var tjock, kväljande meningslös. Samtidigt var han säker på att hon gick och kände likadant på sitt håll. Saknaden andades genom tystnaden, suckade i väggarnas tavlor, i möbler och mattor och nipper och krafs.

◇

Ute var det regn, fortfarande. Regn och ensamhet. Narren och regnet. Men långt till Trettondagsafton.

Barn hade de inte haft några, Maj hade skött hushållet perfekt, han hade

tjänat pengar. Men så började det för-rädiska glidandet bort ur gemenskapen. Saker förvandlades, omvärderades, glädjekällor blev slentrian. Samma, samma.

Och det gick inte bra. Vad hade de hoppats på? För mycket? Så såg det ut, ja.

Men om huset kryllat av ungar då? Där talades väl lite i början om sånt också tills Spöket Slentrian dök upp igen.

Då var det förkylt.

Helge vankade fram till fönstret igen. Fortfarande regn: grått och sövande. Det var flera veckor in i december. Julmånaden. Advent!

Betydde visst ankomst. Julen i faggorna. Regn på julafton? Termometern sjönk inte ute under noll på veckor.

Tristess. Och ensamhet.

Han kunde inte slita bort tankarna på Maj. Hon fanns där. Och han tyckte om henne.

◇

Men skilsmässan var ett — faktum. Där på skrivbordet t. ex. en telefon. Han hade inte använt den på veckor. Slå en signal till kamraterna från förr skulle betyda fläsk och korv och renat och grogg — och ingen ensamhet. Men han gav tusan. Det var inte det han saknade.

Eller var ensamhetens martyrium så bitterljuvt att... Å nej — men hans längtan och saknad, var det Maj's egen- dom efter boskillnaden? Så tycktes det.

På gatan brusade trafiken. Kvävande monotont, lite mildrat av regnet. Maj borta. Avslutat kapitel — javisst om man ljög och höll på de maskulina schablonerna resning, fasthet, "oböjlig vilja" och andra varianter på könsrollernas behov av lögn efter lögn tills katastroferna slutligen exploderar i motattacker.

Det smällde i brevlådan. På tamburmattan låg två brev med firmatryck. Räkningar. Maj hade skött sånt. Själv gav han tusan.

Han borde ringa henne ändå, fråga hur hon mår. Kanske dumt. Bättre tänka på golf, tennis eller nyaste datan på jobbet. Men —

Det var fortfarande söndag, regnig och tråkig söndag i advent, ett ord som betydde ankomst.

Människan var vad han saknade.

En signal på telefonen: Kirre, Jompa, Micke, Göran, hela klubben — enkelt som enkelhetens klimax. Alot fixat på en minut. Lite baksmälla nästa dag kanske. Näja.

◇

Och han gjorde det inte. Han ville inte träffa nåra "människor". Maj var det han ville se. Och det ville inte hon.

I förra veckan hade han drömt om henne. Vilken natt det var mindes han inte exakt.

De hade mötts på en svartglänsande asfaltbana och regnet hade duggat då också. En blå plastkappa hade hon haft (brukade man drömma färger?) Och håret hade varit tungt av regndroppar. Hon mötte hans blick och sa:

— Jag har tänkt på dej mycket.

Sen hade han vaknat.

Han skulle ringa henne. Skiljas som vänner? Var det bara ett talesätt?

Han var inte van vid omvälvningar... han fattade inte längre meningen...

Vänta lite till i alla fall. Gick fram och öppnade balkongdörren. Trafiken vräkte sig uppåt som en tornado, regnet forsade ur stuprören. Julen var nära. Lust och leda kämpade inom honom och villrådigheten började smyga in i själens små irrgångar.

◇

Han kom att tänka på sista kvällen de haft här hemma. Uppgivelse och resignation var huvudkomponenter i stämningen mellan dem. Hon hade sagt:

— Du förstår... aldrig har jag sagt ja till nån människa förr. Till dej ville jag bara göra det. En gång, en enda. Jag ville, men vill vi? Vi kan i varje fall inte längre.

Förra veckan hade han drömt om henne — jag har tänkt på dig mycket hade hon sagt... sen hade han vaknat.

Hellre klippa än nöta band och trådar, hade gamla farmor sagt för längesen.

Så Maj hade väl rätt då. Kanhända.

Nu. Ingen mer väntan. Han lyfte luren, tog hennes nummer. Upptaget. Jaså minsann.

◇

Men nästa ögonblick ringde det på hans telefon. Nu skulle förstås faster eller moster eller nån annan av släktens pratsugnaste... Trött grep han luren:

— Brandt.

— Helge?

— Ja, sa han och undrade om i alla fall. Var det — Tomhet och förvirring förstummade honom helt.

— Känner du inte igen mej, staccarn, hördes rösten igen och så kom hon igen, lite skälmskt:

— Det är ju Maj!

Först blev han stel. Hjärtat började bråka också. Löjligt. Men han kände igen henne!

— Blev du ond för att jag ringde? Jag hade svårt att låta bli, ser du, Paus. Och så: Vem talade du med alldeles nyss förresten?

— Jag talade inte med nån...

— Jovisst, vad du gjorde! Det lät upptaget hos dej för tio sekunder sen.

Han lyste upp och skrek in i luren: — Maj! Vi ringde varann samtidigt begriper du väl. Jag slog ditt nummer också och där lät det upptaget.

— Konstigt. Nu tvivlade hon.

— Jo, det var därför jag var så paff. Jag trodde jag hade hört fel, ser du.

Det blev tyst en lång stund. Sen hördes hon:

— Det här betyder nåt bra. Tror du inte — vill du vi råkas snart igen?

— Joo, mumlade Helge efter en paus, sa sen:

— Hur har du haft det hela tiden?

Det dröjde innan hon svarade:

— Jag har tänkt på dej mycket.

— — —

◇

En söndag som alla andra, en regnig adventssöndag (betydde visst ankomst) en av många ensamma dagar i rader av annalkande vinterdagar. Han kunde ha ringt vänner och ensamheten hade varit borta. Kanhända.

Men det hade han inte gjort. Bara till Maj. Det var ju de två som längtat efter varann hela tiden.

Advent gjorde skäl för sitt namn den julen. Åtminstone för två människor, de som berättats om här...

Fyra historetter

i vintertid

Av Gustaf Rune Eriks

1. Kylig närhet

— Så kall du är om handen!

— Ja, men inte bara om handen — jag är kall hel och hållen: kölden har svept mej.

— Låt mej göra dej varm!

— Kan du det?

Han log övermodigt.

— Låt mej försöka.

— Gärna. Om du bara kunde!

Han försökte, trodde att det skulle vara lätt.

— Så, är du varm nu?

— Neej, jag fryser som förut.

Han blev betänksam. Och plötsligt förnam han, med förvåning, att han själv var kall. Och genast greps han av en stigande skräck. Frysande och kall låg han där bredvid den frysande och kalla och insåg i obeveklig klarsyn att det fanns ett slags köld, mot vilken ingen värme hjälpte, en köld som smittade och kvävde all värme i sin närhet. Med skrämmd blick såg han ut mot vin-

ternatten bakom rutorna och förstod att kölden aldrig skulle lämna honom.

Men egendomligt nog, kanske, kände han ingen vrede mot henne som vilade där vid hans sida — bara ett slags kyligt klarnande ömhet, en sorts vintrig gemenskap...

2. Gemenskap och avstånd

Då och då får man exempel på att människor mitt i gemenskapen behöver ett visst avstånd för att sagda gemenskap ska bli uthärdlig. Helt nyligen fick jag följande sanna historia berättad för mig:

I ett mindre samhälle bodde och arbetade en man som vid varje veckoslut for till den närbelägna staden för att hälsa på sin fästmö. Då han på det sättet hade rest fram och tillbaka under sju års tid, gifte de sig och bosatte sig i det samhälle där mannen arbetade. Fjorton dagar därefter lade de in om skilsmässa.

Någon har visst vid något tillfälle sagt ungefär så här: "Åktenskapet är kärlekens bårhus". Men det stämmer ju långtifrån alltid, och för övrigt hör man ju ibland talas om skendöda.

3. Mot slutet

Från det blå tornet ser de ut över din stad. Förgäves sökte du ropa tillbaka din guldörn ur det nya seklet, märkte att ensam inte är stark utan just ensam — och lite bitter, lite melankolisk: som en doft av enbär, som av granris vid en grav.

Du slänger onda brev i säcken och grubblar från din höjd över svenska fattigdomens betydelse iorstrejkens år. Bara dikten och åldrandet är dig trogna. Det är synd om människorna: det tycks de inte ha förstätt förrän du sagt det till dem.

Du är ovan vid vila. Om morgnarna ligger gatorna nästan folktomma. Kan- ske är stadens hundar något ondare och

ÄPPLET

som julens frukt

Det har en intressant historia och omnämnes redan i bibelns böcker under 900-talet f. Kr.

Äpplet har blivit julens frukt framför andra, och det beror väl på att den varit lättast tillgänglig för vanligt folk. En annan sak är att äpplet bildat en verklig dekorativ färgklick i julgranen och därmed har det kommit att bli en vänlig julsymbol.

De äldsta uppgifterna om äpplen kommer från Egypten. Man får veta, att Ramses II (d. 1234 f. Kr.) hade äpplen i sin trädgård och att han vid ett tillfälle som gåva överlämnade inte mindre än 884 korgar äpplen till Amon-templet i Thebe. Äpplet var en sällsynt frukt i Egypten, och kungens trädgårdar hade måhända särskilda anordningar för att äpplet skulle trivas i detta varma klimat. Söder om Syrien går inte äpplet gärna i våra dagar. Det trivs ej heller i Palestina. På kung Salomos tid däremot synes det ha trivts i de kyliga bergstrakterna i sistnämnda land och äpplen lär därför ha serverats på kung Salomos bord. I varje fall omnämns äpplen i de av bibelns böcker som skrevs på 900-talet f. Kr. Nämligen i Höga visan och Ordspråksboken.

Så kan man läsa i Höga visans andra kapitel brudens ord: "Vederkvicken mig med druvkakor, styrken mig med äpplen, ty jag är sjuk av kärlek".

Detta citat talar om kärleksäpplen, och hos judarna liksom överallt i Orienten spelade äpplen en stor roll i kärleksmagien.

Äpplet har också inom kristendomen varit förbundet med våra stamfäders utdrivande ur Paradiset. På otaliga medeltida målningar i kyrkvalven ser man Eva avbildad när hon frestar Adam med äpplet. Nu står det dock inget i bibeln om att kunskapens träd var just ett äppelträd, men det har man i alla fall varit förvissad om.

Redan under antiken fanns flera slags äpplen och Plinius (d. 79 e. Kr.) känner 29 sorter. Den berömde grekiske läkaren Galenos (131—200 e. Kr.) intresserade sig för äpplen och om dessa säger han: "Omogna är de skadliga,

mogna däremot och som råa, stekta eller kokta, är de sunda".

Äpplen var också omtyckta av de gamla romarna som började måltiden med ägg och avslutade den med ett äpple. Man begagnade också olika metoder att konservera äpplen, bl. a. genom att lägga dem i honung, eller i andra fall lades de ned i stora lerkärl som förseglades med gips och sedan kunde bevaras hur länge som helst. Fullt ätliga sådana lär ha grävts fram i Pompeji.

När folkvandringstidens stormar började blåsa över det redan härjade romarriket fanns det bara ett skydd för det oersättliga kulturarvet från antiken — nämligen kyrkan. I klosterträdgårdarna fortsatte man att odla olika slags frukt och även äpplen. Biskop Greger av Tours (550—594) tackar i ett ännu bevarat brev in frankiske landsman Fortunatus för de ympkvistar denne sänt honom.

När äpplet kom till Norden är inte känt, men det förekommer redan i den nordiska mytologien där gudinnan Idun har hand om livets äpplen som hon räcker hjältarna vid deras inträde i Valhall ur gyllne skålar.

I de kloster som i början av 1100-talet uppfördes i Norden fanns det trädgårdar där man hade förädlade äpplen. Dessa äpplen fann snart vägen även till böndernas trädgårdar. En svensk handskrift från 1200-talet nämner äpplen på tionde-listan för prästerna och samtidigt tages äppelgården ("eplegardr") under lagens skydd.

Äpplen var i äldre tider praktiskt taget den enda frukt man hade tillgång till. Och de båda vasakungarna Erik och Johan lät lägga in äpplen i honung. Ute bland folket var dock denna metod för dyrbar och man torkade istället frukten i ugnen. I en notis från Malmö slott i början av 1500-talet, berättas att man där ett år åt äppelgröt ända fram till påsken.

T. Ekelöf

mera rasblandade än förr. Men med käppen som skydd mot hundar och lymlar vandrar du trygg. Du möter dig själv och ser att allt har blivit mycket annorlunda.

Spretande morrhår. Isblick. Skyddad för insyn. Självavslöjad. Det snöar mycket mot slutet. Men du har aldrig fruktat oväder.

Det är lite svårt att finna din grav — där är så många döda kring dig. Men i de levandes värld finner man dig lätt.

4. Mansporträtt

Ditt livs möjligheter bär du inneslutna i en väl tillkorkad flaska. Damm höljer den, glasets är ej längre genomskinligt: du ser inte själv vad den rymmer, du ser inte vad du glömt. Du spar ditt okända liv till DEN STORA FESTEN. Dock tyngs du alltmer av tvivlet och av missmod.

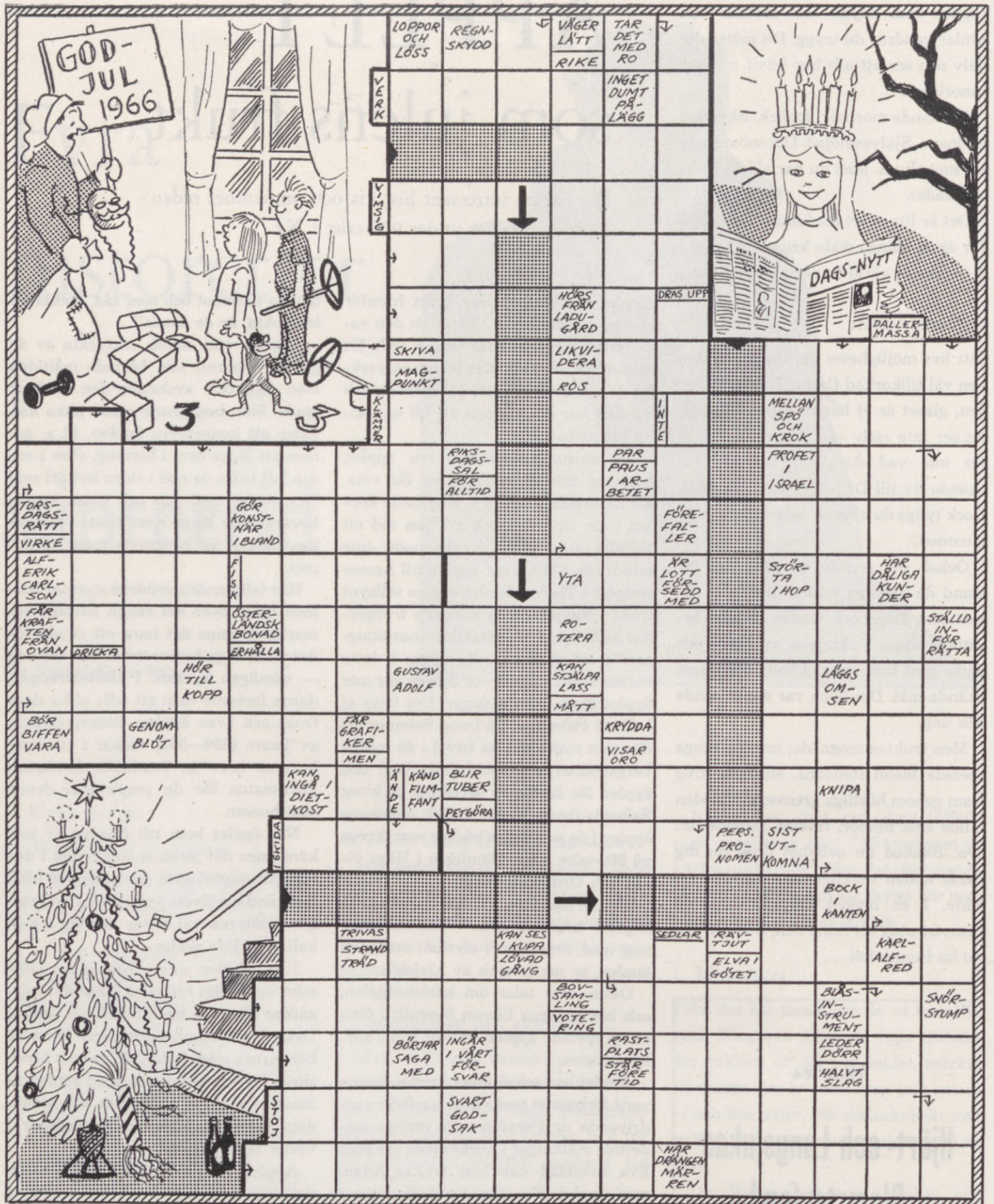
Också du ropade en gång *Jag är!* bland de lyckliga träden, livet var enkelt som löven och vinden. Någon berättade sagor i skuggan av eken, och båtar gled bort över okända djup, mot okända mål. Din blick var ännu leende och ung.

Men frukten mognade, ormens tunga spelade bland stenarna, stormen drog fram genom höstliga grenverk. Världen fällde sina hinner, frosten sargade din syn. Skakad av ovisshet drog du dig bakåt undan verklighetens stränga ansikte. I en magisk labyrint sökte du hemvist utan att finna den, utan att ännu ha funnit den...

TÄNK PÅ

**Hjärt- och Lungsjukas
Blomsterfond**

Postgiro 95 0011

JUL-bildkryss

Namn:
 Bostad:
 Postadress:

TÄVLINGSREGLER

Lösningarna måste vara Status redaktion, Postbox 3196, Stockholm 3, tillhandanda senast den 10 jan. 1967. Tävlingsbrevnen skall vara märkta med ordet "Julbildkryss".
 Varje kuvert får endast innehålla en lösning. Glöm ej att tydligt ange namn och fullständig adress.
 Fem priser utdelas enligt följande: första pris 50 kr, andra pris 25 kr, tredje pris 15 kr, fjärde pris 10 kr och femte pris 5 kr.
 Lösning och pristagares namn meddelas i Status februari nummer 1967.

svarigheten till hans brev", säger Carl Nordenfalk i sin fina biografi över van Gogh. "Hans syn på sig själv var varken poserande eller avbländande. Den är sanningen i vitögat, människan själv."

Men på Vincent som människa verkade Paris nedbrytande. Hans hälsa undergrävdes genom ökad spritkonsumtion, hans häftiga humör frammanade ständiga uppträden och gjorde honom till en omöjlig kamrat och plåga för sig själv. "Det är som bodde det två människor i honom — den ene underbart begåvad, finkänslig och öm, den andre egoistisk och hårdhärtad", karakteriserar Theo Vincent i ett brev till en av sina systrar. Vincent insåg till slut att han måste bort från Paris för att inte alldeles bryta samman. Han valde Sydfrankrike till resmål, längtade till Söderns rikare ljus och starkare färger.

I Arles i Provence öppnade sig en ny värld för hans sinnen och han kände hur arbetslusten kom över honom som en oemotståndlig naturkraft. Han kallar sig själv för "une locomotive à peindre" — ett målarlokomotiv och han arbetade som i feber för att fånga detta under i färg, målade från morgon till kväll. Han målade med den bländheta solen rakt i ansiktet, han fäste ljusstumpar på hattbrättet för att kunna måla även om natten. Det ena mästerverket efter det andra kom till. Han kunde inte vila utan målade med rasande iver fruktträdgårdar och sädesfält och som stillebenmålare skildrade han den blomma, som mer än någon annan skulle komma att stå som en symbol för hans konstnärskap, "solens egen avbild i växtligheten", solrosen.

Vincent stod nu på höjden av sin skaparkraft. "Vi har nu en strålende hetta och vindstilla, skrev han till Theo. "Det är bra för mitt arbete. En sol, ett ljus sådant jag med mina svaga ord bara kan säga: gult, lätt svavelgult, gyllene ljus citronfärg. Hur vackert är inte detta gula. Åh, de som inte tror på solen här de är allt bra ogudaktiga."

Bekant är van Goghs planer på ett konstnärskollektiv och hur de resulterade i tragedin i gula huset, dit han

inbjudit Gauguin för att ge denne arbetsro. Men vad skedde egentligen? Vi vet bara med säkerhet att Vincent skar av sig ena örsnibben och att han senare fördes till ett nervhem. Gauguins version är den enda vi har och hans påstående att Vincent hotat honom med en rakkniv bör tas med försiktighet, menar van Gogh-specialisterna. Där emot vet man en del om bakgrunden till dramat. Vincent och Gauguin var till karaktären mycket omaka, det enda de hade gemensamt var arbetet. Om det verkligen funnits två konstnärer som inte passat ihop som personligheter, var det van Gogh och Gauguin.

Vincent tillfrisknade snabbt men måste efter ett nytt anfall åter tas in på sjukhuset. Frivilligt skrev han in sig på en anstalt för sinnessjuka i Saint Rémy, några mil från Arles. Det var fruktan för sjukdomens obotlighet och Arlesbornas förföljelser och trakasserier som fick honom att frivilligt fly från världen.

Men han kunde fortsätta arbeta, han målade träden och grönskan i sjukhusparken och från sitt fönster gav han sig

Minne från sanatoriet

En dag kom han in på salen

och såg sig försiktigt omkring.

Han gick fram till min säng:

— Mår du bra nu, sa han.

Frågans formulering överraskade mig.

— Sa dom något till dig nån gång, sa han

och gick fram till dörren och tittade ut

i korridoren. Han kom tillbaka till min säng,

satte sig vid fotänden och tittade

länge fascinerat på mig.

— Vet du inte om, sa han nästan irriterat,

vet du inte om att läkarna ansåg

dig dödsdömd för två månader sen.

Jag var ledsen över att behöva

besvara hans fråga med nej.

Erik Ransemar

i kast med den vida utsikten under olika årstider och väder. Sin perspektivram behövde han inte använda — fönstrets järngaller svarade för en permanent inrutning av motivet. Under de perioder då han åtföljd av en vakt fick arbeta utanför anstaltens murar sökte han sig till bergssluttningarnas olivgårdar. Så snart ett anfall passerat målade han lika säkert och klart som innan det kommit. "Vad van Gogh tecknade och målade efter katastrofen i Arles skiljer sig till sin grundkaraktär ej från det han utförde halvåret före", säger Nordenfalk i sin bok. "Snarare kan man säga att hela hans produktion — som allt konstnärligt skapande med våldsam uttrycksvilja — rör sig på gränsen till det 'onormala'."

Han övergav nu de japanska träsnittens rena och klara färgplan för allt längre och kurvigare pensellinjer. Det eruptiva i van Goghs stil drevs till fullt utbrott. Marken som han målade tycks vrida sig i en orgie av fruktsamhet, molnen på himlen återger rörelserna på marken. Jorden bågvar, brinner, träden flammnar. "Det är som om konstnären själv trängt in i motivet och fyllt det med sin lust, sin oro och vanda", som Nordenfalk säger. Från Brüssel kom en glädjande nyhet. Vincent som deltog i en utställning där hade fått sälja en tavla för 400 francs — den första och enda målning han fick sälja i den öppna marknaden.

Vi vet alla hur det gick. Efter den årslånga vistelsen på sinnessjukhuset fick Vincent en ny tillflyktsort i Auvers några mil norr om Paris. I juli 1890 sköt han sig i samband med en djup depression. Theo fick aldrig uppleva sin brors upphöjelse. Han dog endast ett halvt år efter Vincent och blev begraven vid sidan av honom mitt bland de lysande, vajande sädesfält som denne så kärleksfullt har återgivit i sin konst.

Det var i Arles som han fann den bästa tänkbara jordmånen för sin konst, han var aldrig så lycklig som här. Han skrev till Theo: "Jag har inte så mycket behov av sällskap som av ett alldeles vansinnigt arbete, och därför går jag på och beställer duk och färg som en galning. Endast då har jag en förnimmelse av livet, när jag forcerat arbetet till det yttersta."

blemgubbe. Det berättades om honom att medan hustrun ännu levde, körde han ut henne och barnen mitt i vintern och lät dem stå i snön och frysa tills det behagade honom släppa in dem igen. När hustrun dog och barnen rest till Amerika, bodde han ensam kvar i sin stuga. Han städade aldrig, tvättade sig inte han heller och diskade inte. Men frisk var han, ända tills han i åttiofemårsåldern blev åderförkalkad och dog i hjärnblödning.

Jaken var av annan sort än Per. Jaken var jag lite rädd för som barn. Han var släkt till gården där jag bodde, och jag fick då och då i uppdrag att gå och hälsa på honom med lite kaffe-grädde och nybakat bröd, det var sedan hustrun dött. Han hade ingen ko och inga höns utan måste köpa allt av grannarna. Jag ville inte gärna gå dit men tordes inte vägra. Jag hade ett barns intuition av att Jaken var vad som nu för tiden kallas "en ful gubbe", men ingen på gården tycktes bry sig om att de skickade en sexårig flicka med kaffe-grädde åt honom.

En sommar fick Jaken storfrämmande från Amerika. Hans dotter kom på besök. När hon fick se hur gubben levde, satte hon genast i gång med storstädning. Hon skurade golvet flera gånger, brände upp alla hans gamla sängkläder och köpte nya bolstrar, filtar och lakan. De dagarna hon stökade som värst höll sig Jaken borta.

På kvällen då han kom hem och allt var färdigt, ville dottern se hur han skulle ta det. Jag hade varit där och hjälpt henne och stod tillsammans med henne utanför stugfönstret för att iaktta gubbens min då han fick se de nya sängkläderna.

Vi hörde honom muttra för sig själv. Han nöp i lakanen, letade. Så slog han händerna för ansiktet och vi hörde hur han storgrät. Dottern trodde förstås han grät i glädje men när vi kom in, for han emot henne med alla grova ord han kunde hitta på. Vad hade hon gjort av hans lakan?

— Eldat upp dom, sa hon.

Då blev han som galen. Hade hon gett sig till att elda upp hans fina goa lakan, dom som han hade legat på sen gumman dött, mer än tie år. Lakanen kunde hon väl åtminstone ha unnat honom få ha kvar. Komma hem och

förstöra hans liv med amerikafasoner och nymodigheter.

Det var inte precis vad den ambitiöse dottern hade väntat sig. Men hon övergav honom aldrig, hur envis och elak han än var. Hon kom troget hem från Amerika och såg till honom, sände honom pengar, som han ibland förlade eller av misstag eldade upp och sedan beskyllde grannarna för att ha stulit från honom.

En tredje gubbe från samma tid var Nicken. Han hade också lite mani på att stjäla. Bilar och mopeder fanns ju inte, knappt cyklar. Det problemgubbarna stal var mest mat och bränsle. Mycket berodde det väl på att det var så fattigt bland de fattiga småbrukarna och att de ständigt måste gå hungriga.

Nicken minns jag som tunn och mager, med insjunken mun och en enda tand i underkäken. Han pratade mycket. Han var på sitt sätt ofarlig men satte ihop historier om folk, berättade saker och ting som de inte hade gjort men som han själv diktade ihop. Det gjorde att han många gånger råkade illa ut.

I Nickens stuga var det lika snålt om maten som på många andra håll. Det gällde därför att vara om sig och kring sig, och det som inte vår Herre gav, det knyckte man för att få mat och värme i huset.

En vinterdag gick Nicken till prästhemmanets skog för att söka sig en torrtall han kunde köra hem som bränsle till stugan sin som var dragig och

kall. Hans svärmor bodde i ena huslängan som bestod av ett rum på vardera sidan om förstugan. Sonhustrun och svärmodern kunde inte komma överens och mest grälades om bränslet eftersom de hade gemensam vedhögen med gumman. En dag var vedhögen slut och sonhustrun skällde och trätte på svärmodern för att hon hade eldat upp för mycket ved. Nicken blev tvungen ge sig ut med yxa och såg och leta rätt på en torrtall i prästskogen.

Han gick och strövade och letade länge för det var glest i skogen efter många års olovlig avverkan. Till sist hittade han en stor och präktig tall och gav sig till att såga och hugga. Då råkade en granne komma, en filur som kallades Rangeln och han var också ute i samma ärende. När han hörde yxslagen, smög han sig fram och kom på Nicken i full fart med att kvista tallen. Rangeln gav Nicken en ordentlig tillrättavisning för att han gått sta och fällt just den tall som prästen hade lovat honom, Rangeln.

— Men, sa Rangeln, — om du vill vara så snäll och såga upp den och köra hem den på min vedbacke, så ska jag lova att inte säja ett knyst till prästen om det.

Nicken blev tacksam och glad att komma så lindrigt undan och Rangeln fick tallen hemkörd till sin gård.

Man kan ju föreställa sig hur Nicken såg ut i synen då han fick veta att Rangeln var lika mycket tjuv som han själv och att han överträffat honom i lurendrejeri. Om nu historien var sann! Eftersom Nicken var mästare på att sätta ihop historier och sprida ut, kan det tänkas att han själv hittat på den. Men den kunde också varit sann, så mycket mer som även Rangeln briljerade med den.

Gubbar av den sorten är väl för länge sen borta ur vår tidsbild. Nu skulle de inte få härja fritt. De skulle få dom och straff och placeras bakom galler och bom i fängelse, eller låst dörr på ett mentalsjukhus, i bästa fall tas in på ett vårdhem, där man först av allt skulle bada och raka dem och klä dem i nya fina kläder. De skulle likriktas och tvingas in i ett samhälle där problemgubbar likaväl som problembarn överlämnas åt läkare, psykiatriker för rön och studier.

Inte utan en viss saknad tycker den som vuxit upp bland forna tiders krumelurer.

Ni som läser

Status julnummer

måste veta att

Status

ger sociala och medicinska fakta

i lättläst form

under hela året!

STATUS

debatt

"FASS" — ny "läkarbibel"
ger snabbinformation om läkemedel

HÄST
som

er tid åt läkarna. Här ha
na sin e
öldig

ir patienterna. dics

**fria
frågor**

**Avromantisera hjärtat —
för oss gäller det allvar**

● **HJÄRTINFORMATION:**

Mera förståelse för "tysta handikapp"

— Digitalis är den mest använda hjärtmedicinen

Status TV visar

**Blom klarar
kontrollen**

nutidsdramatik

om att tuber
isterade

GÖR SOM VI — PRENUMERERA PÅ STATUS!

RIKSFÖRBUNDET FÖR HJÄRT- OCH LUNGSJUKA

en organisation i folkhälsans tjänst

AKTIVITET I SAMVERKAN MED

Medicinsk sakkunskap

Socialvård - Arbetsvård

Arbetsmarknad och Näringsliv

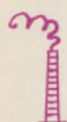
RIKSOMFATTANDE VERKSAMHET

120 lokalföreningar med över 16.000 medlemmar

7 egna konvalescenthem med 150 platser med en kapacitet av 40.000 vårddagar per år

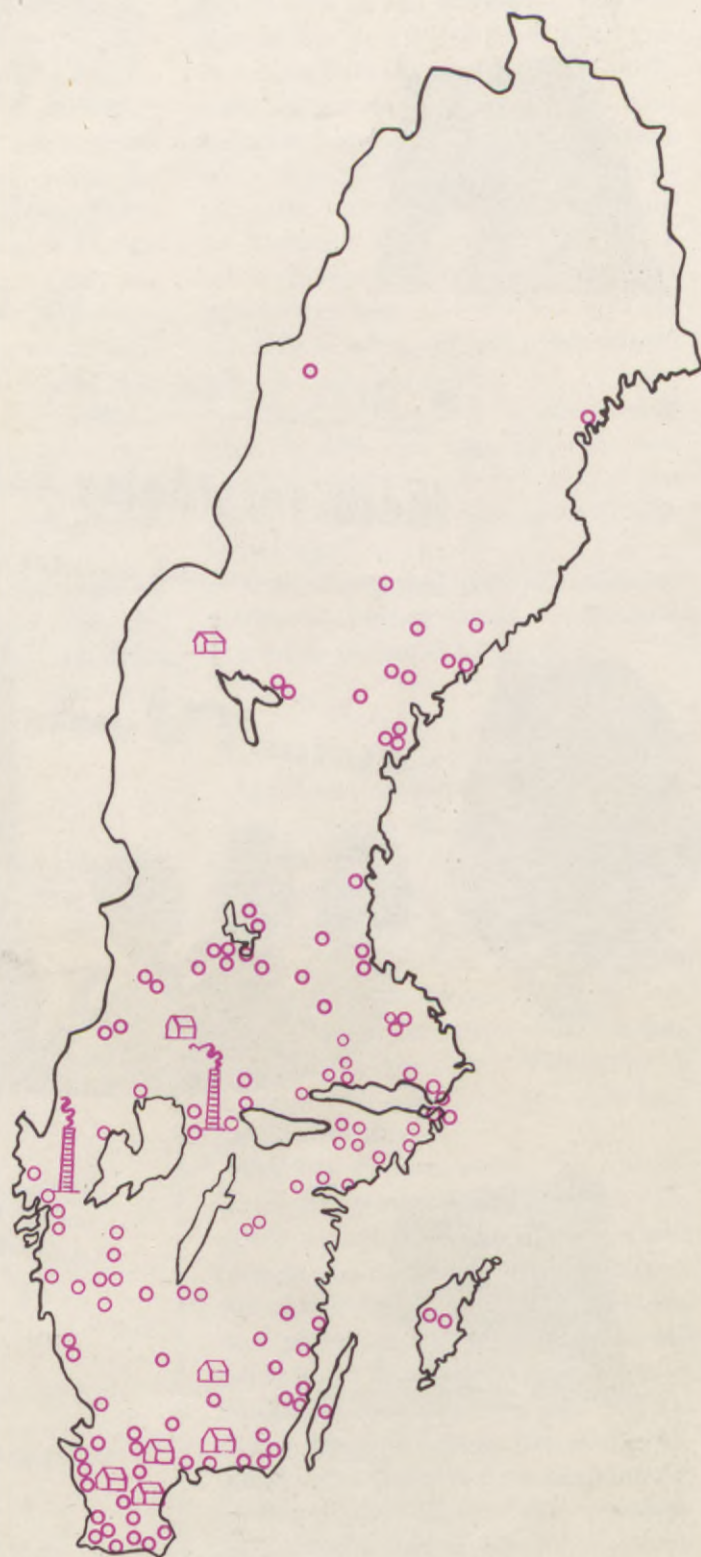

Skyddad sysselsättning och rehabilitering
— ca 45 st. arbetsplatser — 52.000 arbetstimmar — 240.000 kr. arbetslöner/år

INFORMATION OCH UPPLYSNING

OM OCH FÖR ALLA

HJÄRT- OCH LUNGSJUKA

PRODUKTIV SOCIALVÅRD ÄR GOD SAMHÄLLSEKONOMI

Pris 3:—